

Міністерство освіти і науки
України Національний технічний
університет "Дніпровська
політехніка"

Електротехнічний

(факультет)

Кафедра перекладу

(повна назва)

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
дипломного проекту (роботи)**

Бакалавр

(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

галузь знань **Гуманітарні науки**

(шифр і назва галузі знань)

спеціальність **6.020303 Філологія**

(код і назва спеціальності)

спеціалізація **Германські мови та літератури(переклад включно)**

(назва спеціальності)

Кваліфікація **Фахівець у галузі філології, лінгвістики та**

перекладів

(назва кваліфікації)

на тему: **Метафоризація як засіб термінотворення (на матеріалі англійської медичної термінології).**

Виконавець:

Студент **4** курсу, групи **ФЛ-14-1**

Канцер К.В.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівники проекту	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
	доц. Висоцька Т.М.		
Рецензент	доц. Бердник Л.В.		
Нормоконтроль	ст. викл. Черкашенко О.М.		

Дніпро 2018

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
"Дніпровська політехніка "

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри

Перекладу

(повна назва)

Введенська Т.Ю.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

« _____ » червня 2018 року

ЗАВДАННЯ
на дипломний проект (роботу)
бакалавра

(назва рівня вищої освіти)

студента ФЛ-14-1

(група)

Канцер К.В.

(прізвище та ініціали)

Тема дипломного проекту: Метафоризація як засіб термінотворення (на матеріалі англійської медичної термінології).

затверджена наказом ректора НТУ"ДП" від 07.05.18. № 568-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
<i>Теоретичний</i>	<i>На основі матеріалів виробничих практик, інших наукових джерел розробити гіпотезу дослідження, визначити його мету та завдання, проаналізувати існуючі підходи до вивчення проблеми, яка досліджується</i>	25.12.2017
<i>Практичний</i>	<i>Розробити та обґрунтувати методи практичного аналізу обраних прикладів, зробити змістовні висновки щодо труднощів перекладу лінгвістичних явищ</i>	01.06.2018

Завдання видав

(підпис)

Висоцька Т.М.

(прізвище, ініціали)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Канцер К.В.

(прізвище, ініціали)

Дата видачі завдання: 04.09.2017

Термін подання дипломного проекту до ЕК: 11.06.2018

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження	7
1.1 Поняття та специфіка мовної номінації	7
1.2 Поняття терміну	11
1.3 Специфіка термінологічної номінації	18
Висновки до 1 розділу	22
РОЗДІЛ 2. Метафорична номінація як вид термінологічної	24
номінації	
2.1 Метафоризація як механізм термінотворення	24
.....	
2.2 Греко-латинський вплив на англomовне метафоричне	31
термінотворення.....	
2.3 Синонімія у метафоричному термінотворенні	36
.....	
Висновки до 2 розділу	40
РОЗДІЛ 3. Специфіка метафоричних термінів у медичній	41
термінології	
3.1Формування термінології на прикладі метафоричного	41
термінотворення	
3.2 Класифікація термінів-метафор	45
3.3 Етимологічний склад метафор	54
3.4 Структурний склад термінів-метафор	59
3.5 Синонімія в метафоричних термінах	63
Висновки до 3 розділу	66
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Плідний розвиток будь-якої науки важко собі уявити, якщо її концептуальний апарат не має суворої наукової термінології. Спеціалізована термінологія забезпечує номінування об'єктів, явищ і процесів, що виникають в нових галузях знань і сферах діяльності людини.

Актуальність дослідження обумовлена тим інтересом, який викликає виявлення закономірностей організації термінології нової області знання, що може виявитися корисним для вивчення терміносистем. Актуальним є і подальше дослідження аспектів термінотворення, в тому числі аналіз з позицій лінгвістики механізмів метафоричної номінації в спеціальних наукових і галузевих терміносистемах. Актуальним представляється і вивчення механізмів утворення самих метафор в нових терміносистемах, оскільки, незважаючи на певні успіхи у вивченні цього складного процесу, багато аспектів даної проблеми як і раніше залишаються дискусійними.

В області дослідження медичної термінології накопичено багатий досвід. Досить глибоко вивчені процеси становлення медичної термінології (Дубровіна, 1976; Костюк, 1986; Татарінова, 1997; Терехова, 1969; Чернявський, 1984), досліджені лексико-семантичні особливості медичних термінів (Абрамова, 1995; Бушин, 1996; Дінес, 1986; Іванова, 1987; Краковецька, 1979; Новодранова, 1990; Прохорова, 1996, 1997; Родіонова, 1995; Рудінська, 1995). Результати вивчення медичних термінів підтверджуються розробкою теорії термінознавства (Алексєєва, 1990; Алексєєва, Мішланова, 2002; Володіна, 1996; Герд, 1986; Гриньов, 1993; Даниленко, 1977; Лейчик, 1989; Нікітіна, 1987; Новодранова, 2006; Прохорова, 1986; Суперанська, 1989; Татарінов, 1994; Шкатова, 1984).

На сучасному етапі розвитку лінгвістики, що характеризується антропоцентризмом, тобто розглядом мовних явищ у взаємозв'язку з людиною, її діяльністю і мисленням, нову інтерпретацію отримує поняття «метафора». У дослідженнях, присвячених проблемі метафори, підкреслюється її важлива роль в побудові концептуальної і вербальної

систем людини, її активну участь в категоризації навколишнього світу, процесах мислення і сприйняття.

В ході дослідження нами була зроблена спроба вивчення метафори медичної термінологія в структурно-семантичному, лінгвістичному і функціональному аспектах. Методологічною базою роботи послужив системний підхід, що дозволяє розглядати аспекти метафори комплементарно, тобто використовувати результати, отримані при дослідженні одного з аспектів метафори, для більш глибокого вивчення інших її аспектів.

Об'єктом дослідження є англomовна терміносистема медичної галузі.

Предметом дослідження виступає метафоризація як спосіб репрезентації спеціального знання медицини.

Основною метою роботи дослідження метафоричного термінотворення в англomовній терміносистемі медицини. Мета і предмет дослідження зумовили постановку таких конкретних **задач**:

- 1) визначити метафоризацію як засіб термінотворення;
- 2) виявити корпус метафоричних термінів в англomовній терміносистемі медицини і їх номінативні характеристики;
- 3) встановити специфіку метафоричної номінації в формуванні досліджуваної терміносистеми;
- 4) визначити основні області-джерела термінів-метафор і побудувати метафоричні моделі в досліджуваній терміносистемі;

Методи дослідження. Робота виконана із залученням таких методів як компонентний, аналітичного та дистрибутивного аналізу, При описі структурно-семантичних характеристик метафоричних одиниць використовувалися метод компонентного аналізу та етимологічний метод.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона являє собою перший досвід тлумачення англomовних термінів-метафор медичного дискурсу з виявленням їх екстралінгвістичних і лінгвістичних характеристик.

Теоретична значимість дослідження визначається сукупністю поставлених і вирішених в роботі проблем. В роботі продемонстрований великий потенціал застосування і подальшого розвитку теорії метафори, розширення меж лінгвістичних досліджень в термінознавстві і лінгвокультурології. Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що його результати можуть сприяти вдосконаленню методики аналізу терміносистем загалом; і терміносистем нових предметних областей. Дослідження специфіки метафоричної номінації в даній області сприяє подальшому розвитку теорії метафори, а результати вивчення джерел і механізмів утворення самих метафор надають додаткову можливість для більш глибокого розуміння процесів, які лежать в основі номінації нових об'єктів і явищ. Отримані дані можуть бути використані при вивченні інших фрагментів сучасної мовної картини світу.

Практична цінність дослідження полягає в систематизації та тлумаченні корпусу англомовних термінів-метафор медицини, які використовуються фахівцями даної галузі, а також в можливості застосування результатів дослідження при читанні лекцій і проведенні семінарів з загального мовознавства та прикладної термінознавства, по лексикології та стилістиці, з теорії та практики лексикографії та перекладу. Крім того, матеріали дослідження можуть бути використані у викладанні англійської мови на факультетах медичних вузів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Поняття та специфіка мовної номінації

Незважаючи на майже столітнє існування ономазіологічного підходу, а потім і ономазіології як самостійної лінгвістичної дисципліни, ономазіологію можна було б назвати найбільш давньою галуззю мовознавства. Ще не навчившись читати й писати, людина іменувала навколишній світ, себе і собі подібних у цьому світі, тобто реалізовувала свою номінативну здатність, створюючи ономазіологічні «прийоми».

Одним з найголовніших питань, які цікавили древню людину, було питання про те, як створюються найменування, що вони відображають і як забезпечують спілкування, передачу та зберігання знань. В. П. Даниленко [10, 111] виділяє в історії ономазіологічного напрямку три етапи - «етап зародження (античність, середньовіччя та епоха Відродження), етап становлення (новий час та ХІХ ст.) і сучасний етап (ХХ ст.)».

В зародковому стані ономазіологічна наука була невіддільна від філософії, логіки, семіотики, семантики. Така інтегративність зумовила, по-перше, вичленування у науковому пізнанні особливої конгломератної галузі - теорія номінації; по-друге, зміщенню акцентів ономазіологічного підходу в бік семіотичної проблеми означування, по-третє, підвищена увага до найменшої номінативної одиниці мови - слова, а точніше - до імені.

Теорія номінації, що ставить перед собою глобальну мету вивчення співвідношення навколишнього світу, мислення і мови, дослідження номінативної техніки, різних способів номінації, самого процесу обігу фактів позамовної дійсності в надбанні системи і структури мови [31, 92], є багатоаспектною дисципліною.

Головні складові номінативних актів: 1) джерело номінації, або те, що підлягає називанню; 2) техніка, або прийоми і способи вербального

позначення і 3) результати номінації - лексичні одиниці різного плану з усім комплексом їх властивостей.

У сучасній лінгвістиці термін «номінація» отримує нові атрибути: лексична, пропозитивна, дискурсивна, - розширюючи тим самим сфери ономасіологічного аналізу до рівня комунікативної ситуації. Номінація, назва, ім'я може застосовуватися і для позначення назв несубстантивованих елементів, у тому числі висловлювань, тексту, дискурсу. В ономасіології номінація як процес надання імені поняттю, концепту являє собою найважливіший, але не єдиний аспект дослідження.

Глибока розробка ролі людського фактора являє собою природне продовження теми мовної номінації та аналізу її результатів які відображають досвід людини за її взаємодією зі світом і пізнанні світу і відображаючих структури свідомості, створені в ході цих процесів, у вигляді мовних картин світу - утворень, по суті своїй когнітивних [16, 5-32]. Кубрякова Є. С. вважає, що багато теоретичних постулатів ономасіологічного напрямку повинні бути переформульовані у когнітивних термінах і зіставлені з іншими течіями в межах когнітивної парадигми, а також розвинені на основі тих даних, які когнітивна наука сьогодні має в своєму розпорядженні, а саме: повинна бути дана нова когнітивна інтерпретація цілого ряду понять, фундаментальних для ономасіологічного напрямку - поняття акту номінації та умов його здійснення, поняття ономасіологічної структури вторинних одиниць номінації, а почасти й уявлення про мету і завдання самої номінативної діяльності людини, у зв'язку з чим висувається особлива науково-дослідна програма вивчення явищ номінацій у когнітивному аспекті, що дасть можливість нових рішень в області дослідження і реконструкції головних ментальних операцій людської свідомості, тобто реконструкції його процесуального апарату.

Орієнтуючись на вивчення глобальної та основоположної для людського знання проблеми, теорія номінації сьогодні веде пошук закономірностей концептуалізації та категоризації людського досвіду, прагне

встановити основні і приватні категорії та категоріальні ознаки, які отримують в мовних системах, виявити принципи організації та структуризації вербалізованих концептів, глибину і типи класифікацій в ієрархічно організованих структурах, кореляцію знання і значень лексичних одиниць, загальне і приватне в моделях лексикалізації людського досвіду в різних мовах [32, 24-25].

У вітчизняній лінгвістиці термін «мовна номінація» розглядається як опосередкований мисленням процес звернення фактів позамовної дійсності в мовні значення, в яких «представлена перетворена і згорнута в матерії мови ідеальна форма існування предметного світу, його властивостей, зв'язків і відносин, розкритих сукупною суспільною практикою» [21, 134].

Головний принцип, покладений в основу номінації, полягає в тому, щоб через конкретну ознаку іменованого предмета висловити його узагальнений образ, тобто від приватного, суб'єктивного перейти до загального.

Номінація - не тільки процес позначення та комунікації, це разом з тим процес пізнання, і від структури іменування в багато чому залежить «адекватність передачі інформації, вираженої в мовній формі, що в кінцевому підсумку визначає адекватне відображення в людській свідомості матеріального світу» [13, 78-79].

Мовна номінація пов'язана з пізнавальною здатністю людей і обумовлена мовним вираженням результатів людського пізнання, оскільки її матеріальною базою є конкретна мова зі своїми законами і властивостями. Для створення нового слова можуть бути використані різні мовні засоби, один і той же об'єкт номінації може бути визначено по-різному, і вибір оптимального способу номінації - складний абстрагуючий процес, обумовлений об'єктивними і суб'єктивними моментами, зовнішніми і внутрішніми мовними факторами.

Новий предмет або явище кваліфікується за певною ознакою, який обирається часом довільно, завдяки чому іменування нерідко являє собою

закріплені в конкретній мові результати суб'єктивного підходу до позначуваних предметів або явищ дійсності. Внаслідок цього «внутрішня форма» навіть у складі слів, що виражають тотожні поняття, виділяє різні сторони, різні відмінні ознаки іменованого предмета або явища. При цьому, однак, самі виділені ознаки, що послужили підставою номінації, є об'єктивними.

Причина виділення в різних мовах різних ознак номінації при позначенні аналогічних предметів або явищ дійсності пов'язана, насамперед, з багатогранністю самих цих явищ та з розходженням в підході до даних предметів або явищ у процесі їх пізнання. З суто лінгвістичної точки зору важлива також наявність або відсутність у системі відповідних мовних засобів, придатних для оформлення нового поняття, вираженого в слові.

Поліфункціональність лексичних одиниць, можливість одним і тим же словом висловити відразу кілька значень, є визначальним чинником, що лежить в основі номінації [34, 4-5].

Розглядаючи один з найяскравіших аспектів прояву національної своєрідності мовної семантики - вибір ознаки номінації, можна побачити загальний для всіх мов механізм, що лежить в основі іменування. Як правило, це характеристика предметів чи явищ з точки зору властивих їм рис, складена на підставі їх порівняння з іншими предметами і явищами. Так, назва очного яблука в англійській мові (*bulb of eyeball*) етимологічно пов'язане зі словом «цибулина», вказуючи на ознаку зовнішню схожість з вже відомим.

Вибір ведучої ознаки, що визначає мотивацію нового слова, часто пов'язаний з історією формування відповідного поняття, вираженого даним словом. Тому слово (або його «внутрішня форма») несе в собі «додаткове», специфічне національне знання, так званий «семантичний фон» [5, 154], обумовлений конкретно-історичним розвитком суспільства, в якому це слово створене. При цьому національні та суб'єктивні фактори мови, пов'язані з етимологією та семантичної вмотивованістю слова, не впливають на самий

характер співвідношення позначуваного і позначає, що у всіх мовах виявляється однозначно, завдяки чому адекватно передається образ відповідного предмета або явища.

Поряд з фактами розбіжності ознак номінації в денотативно тотожних словах різних мов відзначаються численні випадки їх часткового або повного збігу. Такі семантичні відповідності існують, наприклад, українською та англійською мовами: а *sty* (ячмінь) - запалення залози хряща повіки, що нагадує за формою зерно ячменю. Можна припустити, що основною причиною цього вибору з єдиним аналогом, є універсальність семантичних переносів, обумовлена загальнолюдським характером мислення і властива різним мовам.

Таким чином, сутність мовної номінації полягає в тому, щоб, відбиваючи у свідомості носіїв мови їх практичний і суспільний досвід, звертати факти позамовної дійсності в мовні значення.

1.2 Поняття терміну

На сучасному етапі розвитку науки зростає роль мов для спеціальних цілей (*Languages for special purposes* або *LSP*), службовців для комунікації в спеціальних галузях знань, для множення, розвитку знання і передачі її від одного покоління до іншого.

Незважаючи на існування значної літератури, що стосується питань *LSP*, адекватного визначення мови для спеціальних цілей, що відображає її сутнісні характеристики, не існувало. Лише у 80-ті роки ХХ століття стали з'являтися визначення *LSP*.

А. В. Суперанська зі співавторами вказують, що майже всі професійні підсистеми, базуючись на граматичній системі загальнонаціональної мови, мають більші чи менші відмінності від неї в області словотворення і словозміни і значні відмінності в області лексики: до їх складу входить

багато слів, невідомих літературній мові, а ряд слів, які зовні нагадують слова останнього, вживається у них в зовсім іншому значенні.

Специфічність лексичного складу спеціальних мов також не слід перебільшувати. Оскільки мови для спеціальних цілей знаходяться в постійній взаємодії із загальноживаною мовою, межа між спеціальною і неспеціальною лексики виявляється дуже рухомою. З одного боку, спеціальні слова можуть переходити в загальноживану мову, втрачаючи при цьому деякі зі своїх властивостей, з іншого боку, загальноживані лексичні одиниці можуть термінологуватись.

Позначення мови для спеціальних цілей охоплює досить широке коло досить різноманітних об'єктів. Робилися численні спроби їх класифікації. Класифікація велася в двох напрямках: горизонтальному і вертикальному. Так, Е. Вюстер запропонував підрозділяти мови для спеціальних цілей, насамперед, у відповідності з предметом і сферою знання, які вони описують. Таким чином, виділяються: мова фізики, мова педагогіки, мова медицини. Це - горизонтальна класифікація.

Будь-яка з цих мов складається з ряду взаємопов'язаних областей. Так, наприклад, в медицині об'єднуються і одночасно різняться за різними параметрами терапія, хірургія, педіатрія, психіатрія, ортопедія, отоларингологія, офтальмологія, травматологія, кардіологія, гінекологія, неврологія, пульмонологія, імунологія і багато інших.

Значно складніше йде справа з вертикальним членуванням мов для спеціальних цілей, точніше, кожної конкретної мови. Наприклад, у мові медицини, виділяють: 1) науково теоретичну мову; 2) мову практики, або мову клінік; 3) мову підручників; 4) професійну розмовну мову та ін.

Релевантність окремо взятої мови (*LSP*) обумовлюється релевантністю відповідної предметної області знання, і специфіка його пов'язана саме з рівнем розвитку цього знання для відповідного соціуму.

Всі дослідники мов для спеціальних цілей одностайні в тому, що головну роль у них відіграють терміни. Але при цьому слід зазначити, що

узвичаєного визначення самого поняття «термін» досі не існує. Так, Б. Н. Головін [9, 64-67] наводить сім визначень цього поняття. В. П. Даниленко [10, 115], причому автор підкреслює, що цей перелік може бути продовжений. З. І. Комарова [14, 156] пропонує класифікацію підходів до визначення терміну, вважаючи, що їх, щонайменше, п'ять. В. М. Лейчик [20, 145] вважає, що дати загальноприйняте визначення терміну взагалі неможливо, оскільки термін - це належність і об'єкт цілого ряду наук, і кожна наука прагне виділити в терміні ознаки, характерні для даної науки.

В самому загальному вигляді термін в докогнітивний період розвитку термінознавства розумівся як слово чи словосполучення спеціальної сфери вживання, створюване (запозичення, що приймається) для точного вираження спеціальних понять і засноване на дефініції [10, 11]. У цьому визначенні фіксувалися три ознаки: 1) співвіднесеність з певною сферою вживання; 2) співвіднесеність зі спеціальним поняттям; 3) необхідність дефініції.

Специфіка терміну, відокремлююча його від інших слів мови, полягає в особливому призначенні, функції терміну - по можливості точно виражати спеціальні поняття. Отже, термін - це насамперед функціональна одиниця мови.

Маючи специфічну сферу застосування і специфічний об'єкт позначення, терміни входять до складу спеціально обмеженої лексики, до складу певної термінології, яка є частиною лексико-семантичної системи мови.

До розуміння природи терміну вчені звертаються вже давно, і на кожному новому витку розвитку лінгвістики висвітлюються нові аспекти цього найважливішого поняття мови науки і - особливо - мови, використовуваної в спеціальних мовах. Значима ця проблема і для освітлення медицини, в якій як виникнення пов'язаної з цією мовою термінологічної системи, так і функціонування терміну визначається цілим рядом специфічних особливостей [12, 60-67]. Подібні особливості мови

обумовлюються, перш за все тим, носієм яких структур знання виявляються терміни медицини, і визнання цього факту змушує нас розглядати саме поняття з когнітивної точки зору, тобто за його роллю в пізнавальних процесах і в розвитку знання про ту чи іншу сферу предметної та гносеологічної діяльності людини.

Поставлена таким чином проблема веде, з одного боку, до того, що з вказаної точки зору повинні бути переглянуті вже встановлені раніше ознаки термінів, а з іншого, що у визначення терміну повинні бути внесені відповідні корективи. Прикладом першої лінії аналізу може бути, наприклад, уточнення з когнітивної точки зору такої відомої ознаки терміну, як його системність: на сучасному етапі науки зміст цієї ознаки явно недостатньо пов'язувати з одним лише вказівкою на існування і функціонування терміну в одній певній системі, і з цієї причини необхідно вивчити семантичні структури цілої сукупності термінів з їх дефініціям і їх організації [11, 111]. Але ми вважаємо, що уточненню підлягають не тільки окремі характеристики термінів (на відміну від інших лексичних одиниць мови), але до теперішнього часу склалися можливості дати більш адекватне визначення констатуючим номінативним одиницям термінологічних систем. Поява когнітивної науки визначило новий підхід не тільки до вивчення мови в цілому, але і конкретно до його окремих аспектів. Мова стала вивчатися не тільки як унікальний об'єкт, розглянутий в ізоляції, але значною мірою і як засіб доступу до всіх ментальних процесів, що відбуваються в голові людини і визначають його власне буття і функціонування в суспільстві [18, 9]. Вивчення мови в рамках когнітивного підходу припускає об'єднання окремих положень сучасної лінгвістики та її різних напрямів з досягненнями суміжних з нею наук. Саме такий міждисциплінарний підхід до об'єкту і предмету дослідження кладеться в основу одного із сучасних напрямків лінгвістики, а саме когнітивно-дискурсивного, розроблюваного Е. С. Кубряковой та її школою.

В даний час багато сучасних досліджень в області термінології доводять переваги когнітивно-дискурсивного підходу до аналізу терміну, що розширює можливості розуміння його функції та місця в мовній і розумовій діяльності людини.

Виконуючи важливу комунікативну функцію - забезпечення взаєморозуміння між представниками різних областей знання і наукових дисциплін, - терміни є досить великою частиною лексики сучасних літературних мов. Вже в дослідженнях докогнітивного періоду в термінологічній лексиці бачили найбільш яскравого «мовного представника» тієї чи іншої галузі знання, оскільки термінологічна лексика, за справедливим зауваженням А. А. Реформатського, є лексикою «сфер інтелектуально організованої соціальної дійсності».

Багатоаспектність терміну, котра, за вдалим висловом того ж автора, пов'язана з положенням терміну як одиниці області знання, викликає різноплановість його вивчення. Якщо в дослідженнях докогнітивного періоду тлумачення основних сутнісних характеристики терміну, що обумовлює і спільність розуміння терміну, зводилося до тлумачення терміну як мовного знаку в самих різних тематичних областях, то сьогодні дослідники бачать нові перспективи у визначенні і вивченні терміну, а саме, - в розв'язанні складної задачі, поставленої когнітивною лінгвістикою - «пояснення тих постійних кореляцій і зв'язків, що виявляються між структурами мови та структурами знання» [18, 9]. Такий підхід виявляється більш складним, оскільки, як справедливо вказують окремі автори, у мовному знаку взаємодіють такі типи сутностей, як: 1) категорії дійсного світу; 2) розумові категорії; 3) прагматичні фактори; 4) відносини між мовними знаками в системі. У даному випадку говорять про інформаційно - понятійний статус терміну. Передана ним інформація - це інформація про певний фрагмент світу, про ментальній формі віддзеркалення цього фрагмента, про умови використання такого знаку і про зв'язок його з іншими знаками. «Висловлюючи спеціальне поняття, термін стає носієм і зберігачем

фрагменту інформації, яка має свою цінність в особливій понятійній системі, і в цьому сенсі термін являє собою особливу когнітивно - інформаційну структуру, в якій акумулюється виражене в конкретній мовній формі професійно-наукове знання, накопичене людством за весь період його існування» [7, 30].

Що ж стосується положення про зв'язок терміну з поняттям, то основні дискусії, що виникають тут, спрямовані на розмежування спеціальних і неспеціальних понять. Деякі автори протиставляють наукові поняття і наївні (обігові) поняття [1, 167], а інші говорять про диференціацію конструктивно-логічних та індуктивно-емпіричних понять. На думку С. Д. Шелова, співвідношення спеціального і неспеціального понять далеко не завжди є ясним і очевидним. На практиці обґрунтуванням такого розмежування найчастіше служить наявність відповідної системи визначень, що задовольняє цілого ряду логічних і лінгвістичних вимог [33, 18].

М. Н. Володіна [7, 90-94] дуже вдало визначила термін як одиницю мовного і спеціального знання, надавши їй інформаційно - понятійний статус.

Термінологічна інформація - це понятійна (семантична) інформація, що знайшла свою об'єктивацію у мові. Понятійна характеристика термінологічної інформації багато в чому збігається з визначенням наукової інформації, представляючи собою виражене в мовній формі узагальнення, яке народжується в процесі практичного і теоретичного пізнання і використовується у професійно-науковій діяльності людей.

Джерелом формування термінологічної інформації є практична перетворююча діяльність людей, накопичений ними суспільно-корисний досвід. Цим визначається соціальна сутність термінологічної інформації, що концентрує в собі колективну професійно-наукову пам'ять, в якості базових одиниць якої виступають поняття або концепти.

Термінологічна інформація створюється на основі знань про об'єкти, які кодуються в конвенціональних лексичних значеннях загальноживаних слів. Чим більше інформації, що збігається із властивостями пізнаваного

об'єкта, що міститься у значенні загальноповживаного слова, тим вище ймовірність вибору цього слова для позначення термінуючого ним предмета чи явища [7, 22-23].

Т. В. Дроздова розглядає в якості термінів номінативні знаки, які входять в систему природної мови або в його підсистему - підмова науки і техніки. Вони створюються як одиниці цієї системи, на базі її інвентарю і за законами останньої; вони являють собою імена конкретних або абстрактних сутностей, об'єктивуючих певні ментальні категорії. З цього випливає, що термін виконує функцію, притаманну будь-якому номінативному знаку, - функцію передачі (кодування) інформації, в тому числі й наукової, про об'єкт/референт через єдність форми і змісту знаку [11, 78].

В терміні як мовному знаці акумульовано знання трьох видів: мовне (що є результатом буденного пізнання), раціональне (раціонально - логічне, енциклопедичне, наукове - в широкому сенсі) і власне спеціальне (засноване на професійному досвіді і яке виникло як результат професійного пізнання певних об'єктів). Таким чином, кожен з видів знання, репрезентованих в термін як мовний знак, заснований на певному досвіді взаємодії людини зі світом.

Виходячи з особливостей визначення терміну як одиниці мовного і спеціального знання, ми вважаємо, що застосування методологічних положень когнітивно-дискурсивної парадигми до його визначення дає можливість розкрити інформаційну ємність терміну, сукупність значень терміну, що «постачають» певну термінологічну інформацію.

Цілком закономірно, що розвиток людського знання тягне за собою розвиток і зміну відповідних понять. На зміну інформаційної ємності терміну істотно і незаперечно впливають як зовнішні, так і внутрішні мовні чинники. Так становлення нової галузі науки і техніки, що тягне за собою розширення інформаційної ємності термінів цієї галузі.

Інформаційна ємність терміну залежить не тільки від наукового і технічного знання - вона може піддаватися значним змінам. Всяка зміна,

пов'язана з політичним, економічним, соціальним устроєм обумовлює зміну інформаційної ємності термінів.

Інформаційна ємність слова-терміну порівнянна зі смисловим обсягом його лексичного значення і орієнтована в якомусь сенсі на нього. Справедливо зазначає М. Н. Володіна, що «затребуваність» конкретної термінологічної інформації, співвідносить зі значенням терміну, безпосередньо залежить від комунікативної активності, від так званої своєрідної термінологічної експансії в загальнолітературній мові, яку ряд лінгвістів визначають як тенденцію до «інтелектуалізації лексики», пов'язану зі зростанням комунікативної ролі термінології.

1.3 Специфіка термінологічної номінації

Основні принципи мовної номінації повною мірою притаманні термінологічній номінації. У ході розвитку науки і виробництва відкриваються нові явища, виникають нові поняття, які позначаються іменуваннями особливого роду - термінами.

Характерна особливість термінів полягає в тому, що вони не дані в мові самі по собі, а творяться у міру усвідомлення їх необхідності [6, 218-284]. Термінологічна номінація - цілеспрямований, творчий процес, обумовлений взаємодією зовнішніх і внутрішніх мовних факторів. Будучи мовним виразом спеціальних понять, терміни утворюються у відповідності з законами конкретної мови. Однак специфіка терміну накладає свій відбиток і на термінологічну номінацію, особливості якої певною мірою сприяє тому, що термінологія, найтіснішим чином пов'язана з національною загальнолітературною мовою, являє собою явище досить самостійне не тільки у функціональному, але й у структурному плані.

Перш ніж приступити до розгляду основних способів термінологічної номінації, необхідно виділити три моменти, які нерідко супроводжують формування нового терміну.

По-перше, це досить широко поширене в науці використання «старого» іменування для позначення нового явища, засноване на принципі «перенесення терміну за аналогією понять» [24, 43]. Як правило, така ситуація складається в період формування того або іншого поняття, обумовленого становленням відповідного науково-технічного нововведення. По мірі того як нове досягнення науки і техніки оформляється у самостійне явище, що одержало широке визнання, виникає нагальна потреба в спеціальній назві для вираження пов'язаного з нею поняття. Так, Галілео Галілей називав створений ним телескоп загальноживаним словом *ociale* («окуляр»), і тільки багато пізніше член академії Лінчі Демісіані запропонував спеціальний термін (*telescopium*) для позначення нового винаходу [27, 232].

По-друге, до однієї з тенденцій, властивих розвитку мови в цілому, відносять також тенденцію до відповідності нероздільності позначуваного поняття з нероздільністю позначуваного. Прагнення іменувати предмет або явище, що представляють собою єдине ціле, не словосполученням, а одним словом, відрізняє і термінологічну номінацію, при якій полілексемні терміни нерідко замінюються монолексемними новоутвореннями [49, 189].

По-третє, існує примітне явище, пов'язане з формуванням термінів, що виражають ключові поняття якоїсь галузі науки і техніки. Маються на увазі випадки найменування нових понять, для яких у тій чи іншій мові як би вже «заготовлені» свої назви. У своїй книзі «Історія слів в історії суспільства» Р. А. Будагов підкреслює, що таке передумання, як правило, «зумовлене самим життям», яке «детермінує» виникнення слів-термінів, здатних тимчасово випереджати дійсність [3, 44-47] подібно до того, як випереджають її мрії вчений, який прагне створити нове і спирається при цьому на можливості людського пізнання.

Незважаючи на те, що процес номінації в галузі термінології в даний час є найбільш актуальним, проблема термінологічної номінації недостатньо розроблена. Крім досліджень М. Н. Володіної, необхідно назвати книгу

«Загальна термінологія» [30, 73-83], в якій систематизуються основні положення, пов'язані із створенням, використанням і вивченням термінів. Показово, що в «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» [22], поняття «термінологічна номінація» взагалі відсутнє, хоча саме в сфері терміноутворення найбільш виразно поряд з комунікативною проявляється когнітивно-пізнавальна функція мови.

Термінологічна номінація - це цілеспрямований процес, пов'язаний, з одного боку, з потребою в найменуванні нових понять, що виникають в результаті інтенсивного розвитку і подальшої диференціації наук, і, з іншого боку, з внутрішньомовними закономірностями номінації або співвіднесення мовного знаку з позначуваним поняттям.

Основною тенденцією терміноутворення є спеціалізація мовних засобів, які використовуються для вираження наукових понять, а також системність і класифікаційна регулярність терміноутворюючих моделей, відповідаюча подібній системності та регулярності відображених ними понять. Особливості терміноутворення пов'язані: 1) з мовними засобами (одиниці національної мови, запозичення з інших мов та штучні утворення); 2) зі способами терміноутворення (семантичним, морфологічним, синтаксичним); 3) з особливостями формальної та семантичної структури терміну.

Формування термінології відбувається в умовах модифікації окремих ділянок системи словотвору літературної мови і створення нових підсистем, кожна з яких характеризується своїми власними відмітними особливостями, пов'язаними з потребами створення термінологічної системи.

В. Ф. Новодранова виявила характерні особливості утворення медичних термінів:

1) двомовність і гібридність та синонімії термінів, що розвиваються на його основі;

2) чітке морфологічне членування в результаті уніфікації структурного оформлення терміноутворюючої моделі;

3) багатокomпонентність структури термінів, на відміну від словотворчих моделей літературної мови;

4) компресія (морфологічна, синтаксична і як наслідок семантична), викликана тенденцією до стислості вираження інформації;

5) можливість прогнозування термінологічних неологізмів, закладена у словотворчих парадигмах і гніздах, які свідчать про системність та класифікаційну регулярність термінів.

Ці особливості термінотворення показують, що при загальній орієнтації на закономірності номінації в літературній мові, у термінологічній номінації розвиваються свої власні тенденції, що свідчать про функціональну самостійність підмови науки [26, 389-392].

Висновки до розділу 1

Мовна номінація служить для найменування чи виділення фрагментів дійсності та для формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів, речень. Основні принципи мовної номінації пов'язані з вибором ведучої ознаки, що лежить в основі іменування, яка полягає у характеристиці предметів чи явищ з точки зору властивих їм рис, складена на підставі їх порівняння з іншими предметами і явищами. Вибір ведучої ознаки визначає мотивацію найменування і часто пов'язаний із так званим «семантичним фоном», обумовленим конкретно-історичним розвитком суспільства, в якому це найменування створено.

Специфіка термінологічної номінації полягає в специфіці спеціальної структури знання, що стоїть за терміном. Ця структура знання, будучи результатом діяльності фахівця, являє собою інтеграцію декількох видів знань: знання про певний фрагмент світу (куди входять енциклопедичне, загальнонаукове і власне спеціальне знання), знання про ментальні форми його відображення у свідомості, про мовні формах його репрезентації, а також знання про оперування мовними одиницями з метою обробки, зберігання і передачі знань.

Визначення терміну полягає у відповіді на те, постає перед нами спеціальна або не спеціальна структура знання. Якщо у дефініції слова не застосовуються спеціальні знання, а знання зрозумілі буденній свідомості, - це слово є словом загальнонавчаної мови. Якщо ж у поясненні і в дефініції самого слова використовуються спеціальні знання, - це слово, швидше за все, вже стало терміном. Термін виникає як результат комунікації у професійній діяльності.

Основною тенденцією термінотворення є спеціалізація мовних засобів, які використовуються для вираження наукових понять, а також системність і класифікаційна регулярність терміноутворюючих моделей, відповідна подібній системності та регулярності відображених ними понять.

Особливості термінотворення пов'язані: 1) з мовними засобами (одиниці національної мови, запозичення з інших мов та штучні утворення); 2) зі способами термінотворення (семантичним, морфологічним, синтаксичним); 3) з особливостями формальної та семантичної структури терміну.

РОЗДІЛ 2. МЕТАФОРИЧНА НОМІНАЦІЯ ЯК ВИД ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ НОМІНАЦІЇ

2.1 Метафоризація як механізм термінотворення

У класичних теоріях мови метафора розглядалася як явище мови, а не думки. Однак після того як основоположник теорії метафори М. Редді показав, що англійська мова (навіть повсякденна) набагато більше метафорична, ніж вважалося раніше, а метафорі належить провідна роль в концептуалізації світу, і її витoki слід шукати не в самій мові, а в думці Редді [39, 284-324], почався новий період розвитку метафорології.

Зокрема, було показано, що потреба в метафорі виникає всякий раз, коли необхідно при нареченні чогось «встановити певні відносини між тим фрагментом дійсності, якому ми хочемо дати назву, і тим, з яким ми його порівнюємо» [17, 108]. При цьому метафора здатна не тільки виконувати дану функцію, а й істотно змінювати способи сприйняття і розуміння дійсності [38, 254]. Сучасне розуміння ролі метафори в процесі номінації зводиться до того, що вона є механізмом, за допомогою якого абстрактні поняття осмислюються в термінах конкретних. Іншими словами, метафора - це один з фундаментальних прийомів пізнання і концептуалізації дійсності.

При найбільш загальному підході метафора розглядається як бачення одного об'єкта через інший і в цьому сенсі є одним із способів репрезентації знання в мовній формі. Метафора зазвичай відноситься не до окремих ізольованих об'єктів, а до складних розумових просторів (областям чуттєвого або соціального досвіду). У процесах пізнання ці складні безпосередньо спостережувані розумові простори співвідносяться через метафору з більш простими або з конкретно розумовими просторами (наприклад, людські емоції порівнюються з вогнем, сфери економіки і політики - з іграми) [43, 103]. У подібних метафоричних уявленнях відбувається перенос

концептуалізації опосередкованого розумового простору на безпосередньо не спостерігаємий, який в цьому процесі концептуалізується і включається в загальну концептуальну систему даної мовної спільності. При цьому один і той же розумовий простір може бути представлений за допомогою однієї або декількох концептуальних метафор [44, 127].

Відрізняються такі основні типи метафор, що задають аналогії і асоціацію між різними системами понять і породжують приватні метафори:

1. Структурні метафори концептуалізують окремі області шляхом перенесення на них структурації іншої області.

2. Онтологічні метафори, що надають категоризують абстрактні сутності шляхом окреслення їх фаніцій в просторі.

3. Метафора «канал зв'язку / передача інформації» представляє процес комунікації як рух смислів, що «наповнюють» мовні вирази (вмістилища), по «каналі», що зв'язує мовця і реципієнта.

4. Орієнтаційні метафори структурують кілька областей і задають загальну для них систему концептуалізації; вони в основному пов'язані з орієнтацією в просторі, з протиставленнями типу вгору - вниз, всередині - зовні, глибокий - дрібний, центральний - периферійний та ін. Так, в англійській мові щастя, здоров'я, свідоме, раціональне описується через метафору нагорі, зверху, вгору (*up*), тоді як нещастя, хвороба, смерть - через метафору внизу, вниз (*down*).

5. Метафора «контейнер» представляє смисли як «Наповнення контейнерів» - конкретних мовних одиниць.

6. Метафора «конструювання» являє сенс великих мовних творів як «конструкцію» з більш дрібних смислів [47, 92].

З визначення терміну відразу ж видно, що метафора відноситься до області розумових процесів, є засобом вираження нових понять, сприяє отриманню нового знання, бере найактивнішу участь у формуванні концептуальної системи певної мовної спільності. Таким чином, даний підхід

- це вихід за межі мови і мови, спроба проникнути в суть розумових процесів, пізнати складні розумові простори людини.

За останні роки інтерес до метафори ще більше зріс, оскільки роль метафоричної номінації в термінотворенні взагалі і особливо в створенні термінології нових галузей знань стала загально визнаним фактом.

Однак якщо роль і значення метафор в термінотворенні і формуванні нових терміносистем можна вважати загально визнаними, механізми створення самих метафор і раніше залишаються однією з ключових проблем. Зокрема, багато лінгвістів дотримуються точки зору, що терміни-метафори виникають на основі подібності об'єктів, що належать до різних концептуальних областей; або в результаті актуалізації виділених шляхом переосмислення асоціативних зв'язків, які послужили «містком» між окремими і на перший погляд несхожими областями джерела і цілі. Це надзвичайно важливе в теоретичному і практичному відношенні положення має велике число прихильників, які вважають, що характерною особливістю формування метафор є активне створення подібності [23, 14].

Особливе значення в цьому процесі набуває наявність у людини образного мислення, що дозволяє творчо сприймати навколишню незнайому йому дійсність і не тільки ідентифікувати об'єкти завдяки встановленню подібності між областями, які сприймалися різними органами почуттів, а й вловлювати спільність між конкретними і абстрактними об'єктами.

Разом з тим, на думку М. Павлової, слід брати до увагу, що хоча створення терміну-метафори завжди починається з творчого акту конкретного індивідуума, в акті метафоричної творчості неминуче завжди беруть участь двоє: творець метафори і той, хто сприймає і повинен зрозуміти сенс цієї метафори, в іншому випадку образ, порівняння, аналогія не можуть стати метафорою в істинному розумінні цього слова, бо втрачається її найважливіша функція - служити засобом комунікації і передачі інформації [50, 56]. У цьому плані значний інтерес представляє позиція Л. Липки, згідно з якою, всі метафори з'являються в результаті

«Творчого розумового процесу, на який безпосередньо впливає мова і властивий даній культурі спосіб концептуалізації дійсності» [37, 66]. При цьому метафоричні концепти осмислюються і структуруються в термінах інших концептів, що означає концептуалізацію одного виду досвіду або предметної області в термінах іншого виду досвіду або предметної області [36, 208].

Особливий інтерес у зв'язку зі спрямованістю нашого дослідження представляють роботи, присвячені виявленню типових механізмів утворення метафоричності термінів. Аналіз наявних в літературі даних дозволяє виділити наступні основні варіанти виникнення нових метафор: копіювання за аналогією, перенесення, проектування, асоціації та запозичення [42, 95-115]. Кожен з цих механізмів має свої особливості і сферу застосування. Так було встановлено, що досить поширене копіювання по аналогії (*analogical mapping*) грає важливу роль у встановленні концептуальних зв'язків, які оперуючи на всіх рівнях, пов'язують ментальні простори і інші області для утворення аналогії і метафори [41, 174].

На відміну від цього, проектування пов'язує лінгвістичні конструкції, точки зору і створює нові поняття частково на основі старих [41, 19]. При цьому проекція часто включає в себе так звану, концептуальну інтеграцію, яку М. Тернер і Ж. Фоконьє поряд з формуванням фреймів і категоризацією розглядають в якості базових операцій, одночасно підкреслюючи, що сам процес проектування є лише одним з механізмів утворення метафор, оскільки при виникненні складних метафор чітка проекція взагалі може бути відсутня у зв'язку з порушенням в ряді випадків прямих казуальних зв'язків [45, 212].

У зв'язку з тим, що роль метафор у поповненні словникового запасу англійської мови широко відома (Алексєєва, Кулієв, Лапін, Петров), а кількість самих метафор, які стають одиницями номінації різних галузей знання неухильно росте, спроби певним чином упорядкувати цей вельми значний масив термінів, спираючись на деякі ознаки метафор-термінів,

робилися неодноразово. У літературі існує кілька класифікацій, в основу яких покладені різні принципи.

Так, Дж. Лакофф і М. Джонсон запропонували виділяти:

1) онтологічні метафори (що дозволяють бачити події, дії, емоції як якусь істота, субстанцію);

2) орієнтаційні метафори (не визначаючи один концепт, але організують всю систему концептів у відношенні один до одного, тому що мають справу з просторовою орієнтацією, організують всю систему концептів);

3) концептуальні метафори (що формують особливі інформаційні структури, що організують інформацію про область знання і що визначають її репрезентацію в пам'яті) [36, 202-251].

Цілком очевидно, що формування різних метафор має характеризуватися певними особливостями. З іншого боку, існуючі класифікації метафор дають можливість глибше зрозуміти ті механізми, які лежать в основі використання метафор для номінації нових предметів і явищ. В цьому відношенні представляють інтерес дослідження, в яких класифікація метафоричних термінів проводилася з урахуванням мотивуючих ознак. Так, Л. А. Ліпіліна, використовуючи цей критерій, описала наступні види метафор-термінів:

1) ті, що виникають за подібністю зовнішнього вигляду *carp mouth* (ротова щілина нагадує ротовий отвір коропових риб (з опущеними кутами)), *alligator forceps* (довгі щипці з маленьким (в формі щелепи) затискачем на кінці);

2) ті, що виникають за подібністю форми *turban tumor* (доброякісна пухлина, що виходить з епітелію потових залоз або фолікулів волосся, локалізується переважно на волосистій частині голови);

3) ті, що виникають за подібністю місць;

4) ті, що виникають за подібністю консистенції *caseous necrosis* (сухий некроз з утворенням продуктів денатурації білків, які довго не

піддаються гідролізу і зовні нагадують сир; характерний варіант некрозу м'яких тканин, у вигляді фрагментованої маси, що складається як би з окремих крихт, схожих на сир.)

Метафоричні інновації, створені на основі спільності зазначених ознак, як правило, не представляють складності для розуміння, так як їх мотивація цілком очевидна. Найчастіше в основі метафоричної інновації лежить ознака, що виходить за сферу чуттєвого сприйняття в область раціонального (наприклад, подібність функцій, наслідок або результат), проте, це також не створює особливих труднощів в процесі комунікацій, оскільки виділена ознака є істотною для номінації. Нерідко метафорична інновація, заснована на семантичній ознаці «функція», з'являється завдяки використанню вже відомої лексичної одиниці в новій сфері, тобто за рахунок запозичення певних слів і словосполучень з інших семантичних сфер, що дозволяє «називати нові об'єкти, суб'єкти і процеси в традиційних понятійних категоріях, відображаючи особливий спосіб сприйняття світу» [23, 13].

Слід зазначити, що існують принципові відмінності між метафорами загальнолітературної і спеціальної мов, на які вказав Р. Бойд в 1980 році [34, 5]. Зіставивши художні метафори з науковими і галузевими, він прийшов до висновку, що найбільш істотна відмінність між ними полягає в наступному: у художній метафорі завжди є конкретний автор, на якого необхідно посилатися, так як запропоноване їм порівняння є індивідуальним. Однак, така, навіть дуже точна і вдала, художня метафора в разі частого вживання неминуче стає згодом банальністю. Наукова ж чи галузева метафора від частого використання перетворюється в термін, тобто стає надбанням цілого співтовариства фахівців, які її вживають для позначення конкретних понять. Саме ця особливість метафори-терміну робить її настільки поширеною і необхідною при формуванні нових терміносистем.

Незалежно від форми і конкретного механізму виникнення метафор спеціальної мови безперечною залишається важлива роль метафоризації в

термінотворенні і формуванні нових терміносистем. Більш того, по прогнозами деяких дослідників в ході подальшого розвитку науки, техніки і нових видів діяльності людини поширеність метафоричного номінування нових об'єктів, процесів буде зростати за рахунок все більш широкого проведення аналогії між об'єктами і системами різних семантичних областей. Цей прогноз вже знаходить своє підтвердження: встановлена важлива роль метафоричних термінів в утворенні терміносистем фізики елементарних частинок, астрономії, математики, біології та генетики, медицини [46, 212].

Метафоричні терміни відіграють провідну роль при первісному позначенні (нареченні) про раніше не існувала інформацію про об'єкти і процеси, тобто виконують функцію фіксації проміжного знання. Разом з тим слід особливо підкреслити, що при цьому метафора є повноцінним терміном, що зв'язує науковий або спеціальногалузевий концепт, виражений цим терміном, з попереднім досвідом як індивідуума, так і відповідної спільності людей.

З іншого боку, не викликає сумніву, що і сама метафоричність терміну здатна змінити раніше існуючий сенс якогось поняття, так як метафора - це новий погляд на вже відоме і знайоме явище [4, 18]. Однак, для розуміння цієї нової сутності, тобто для осягнення сенсу самої метафори, необхідні дотримання кількох умов: знання предмета або явища, які номінуються метафорою; знання того початкового об'єкта або явища, назва якого використовується для порівняння, і здатність до асоціативних імплікацій, пов'язаних з цим запозиченням. У зв'язку з цим, процес утворення метафори-терміну терміносистеми, яка формується, можна уявити наступним чином:

1) вичленення об'єкта за деякими його відмітними ознаками, що дає можливість скласти початкове уявлення про нього і визначити вибір відповідного слова з загальнолітературній лексиці або іншій терміносистемі. Іншими словами, на початку процесу номінації робиться спроба хоча б орієнтовно позначити уявлення про об'єкт, використовуючи вже наявний арсенал слів і термінів, і лише потім цей об'єкт у міру формування більш

чіткого розуміння його суті може бути номінований точніше. Однак у багатьох випадках метафоричний термін так і залишається єдиною номінацією, хоча він не завжди в повній мірі відображає суть уявлень;

2) концептуалізація (подальше формування поняття об'єкта дослідження під впливом значення залученого слова, яке як би задає модель подальшого проникнення в суть об'єкта, дозволяючи виявити інші точки дотику понять, які зіставляються);

3) закріплення обраної одиниці номінації за новим поняттям і перетворення її в самостійний термін [19, 134-145].

Не викликає сумнівів, що створення терміну-метафори – процес творчий і динамічний, що принципово важливо для розуміння сутності номінування нових об'єктів і явищ терміносистем. Результати, отримані дослідниками різних країн при вивченні метафоризації в термінології, свідчать, що утворення метафор є одним з важливих проявів фундаментальної властивості мислення, що лежить в основі не тільки пізнання світу, а й номінації нових об'єктів, суб'єктів і процесів.

2.2 Греко-латинський вплив на англомовне метафоричне термінотворення

Загальновідомо, що витoki європейської наукової термінології лежать в античності. Антична термінологічна спадщина стала основою міжнародного термінологічного фонду, а греко-латинські словотвірні елементи отримали статус міжнародних елементів. Завдання дано підрозділу показати на матеріалі медичної термінології, як формувалися національні терміносистеми і яке співвідношення в них греко-латинського і національного пластів.

На ранніх етапах розвитку європейської науки національні мови не могли ще з необхідною точністю і ємністю забезпечити позначення нових наукових понять. Розвиваючись, національні термінологічні системи

запозичили з класичних мов не тільки готові терміни, але і моделі їх утворення. Запозичені терміни зберігали специфічні риси морфемної структури класичних мов, що проявлялося в наявності пов'язаних морфем, усічених основ та інших структурних рис.

Входження греко-латинських термінів в національну термінологічну систему супроводжувалося процесом їх демотивації, стиранням метафор, ослабленням смислових зв'язків з етимон, що знімало полісемію і дозволяло більш строго виконувати вимоги однозначності і впорядкованості термінології. На базі готових класичних термінів і моделей їх утворення вичленувалися словотвірні елементи (Кореневі і афіксальних морфем), які, спеціалізуючись, придбали універсальний науковий характер і міжнародний статус. Ставши стройовими компонентами термінів в кожній окремій мові, вони стали загальними для термінологій європейських мов. У вітчизняному термінознавстві вони були названі терміноелементами, в англійському *word elements*. До них відносяться терміноелементи типу: *macro-, auto-, neuro-, scopia-, -algia, -trophia*.

Сильний вплив на формування національних термінологій зробило аналогічний словотвір, при якому терміни і окремі терміноелементи створювалися за зразком наявних в класичних мовах похідних слів і моделей їх утворення. Наприклад, за аналогією з існуючими в грецькій мові пов'язаними складними морфемами *-logia, -graphia, -metria* стали штучно створюватися нові *-phobia, -pathia, -tonia* і ін., які виконують систематизуючу і класифікуючу функції.

Терміни, штучно створені в європейських мовах на основі міжнародного греко-латинського фонду, отримали назви неокласицизмів, а в подальшому інтернаціоналізмів. Іноді ми можемо назвати їх авторів і час створення. Наприклад, термін *orthopaedia* ввів N. Andre на початку XVIII ст., *leukaemia* - R. Virchow в XIX в., *phagocytus* - І.І. Мечников в кінці XIX в. і т.д.

Окрім інтернаціонального термінологічного пласта в європейських мовах формувався пласт власних засобів позначення наукових понять, тобто

становлення національної термінології здійснювалося на основі двох джерел одночасно: на базі греко-латинської фонду і на базі споконвічної національної мови. Кожна національна мова вирішувала для себе, яке джерело він вибирає в тому чи іншому випадку, але частіше за все вони співіснували в різних стилях наукової мови. Ця обставина розширювала дублетність, вже існуючу в античній термінології за рахунок паралельного використання латинських і латинізованих грецьких позначень, які тепер доповнювалися споконвічними.

Наприклад, грец. *encephalon* - англ. *encephalon* і *brain* (споконвічна), лат. *medicamentum* - англ. *medicament*, *remedy*, *medicine* (запозичення) і *drug* (споконвічне.); лат. *stenocardia*, *angina pectoris* - англ. *stenocardia*, *angina pectoris* і *breast pang* (споконвічне), укр. *стенокардія* (запозичення) і *грудна жаба* (споконвічне).

Базування національних термінологій на двох джерелах одночасно зумовило їх формально-змістову гетерогенність. З одного боку, для того, щоб національний термін-еквівалент міг виконувати, подібно латинській, певну функцію, він повинен був містити весь набір семантичних характеристик відповідного латинського позначення. З іншого боку, оскільки національна термінологія будується на матеріалі живої, природної мови, вона не може не відображати властивих йому національних особливостей. Національна термінологія завжди ускладнена тим, що навколо споконвічного терміну є ореол асоціацій, зв'язків, лексичної сполучуваності. До того ж всередині терміносистеми виникає і посилюється процес перетину і взаємодії національних та інтернаціональних засобів термінотворення. Національні терміни, з одного боку, порушують строгість греко-латинської системи, з іншого боку, вони роблять її відкритою для входження нових термінів, що відображають сучасний рівень розвитку медичної науки та практики.

Проблема співвідношення в мові медицини греко-латинського і національного пластів ставиться нами як проблема співвідношення центру і периферії. Греко-латинський фонд розглядається як центр терміносистеми, а

національний термінологічний матеріал як її периферія. При цьому в центрі виділяється ядро чисто латинських термінів, що не зазнали ні фонетичних, ні морфологічних змін і включених в міжнародні номенклатури латинською мовою (лат. *carcinoma* - англ. *carcinoma*, *cancer*, лат. *tachycardia* - англ. *tachycardia*, лат. *glossalgia* - англ. *glossalgia*, *glossodynia*;).

Найближчий від ядра шар утворює запозичені терміни греко-латинського походження і терміни, штучно створені для нових понять і реалій з греко-латинських терміноелементів за правилами і зразком античного термінологічного моделювання (лат. *gastroscopia* - англ. *Gastroscopy*, укр. гастроскопія; лат. *atypicus* - англ. *atypical*, укр. *атипічний*; лат. *superinfectio* - англ. *superinfection*, укр. *суперінфекція*).

Ще далі від центру розташовуються змішані інтернаціонально-національні одиниці (лат. *neuralgia* - англ. *nerve-pain*; лат. *blepharospasmus*, англ. *spasmodic winking*) і за ними - власні, національні терміни (лат. *sanguineus* - англ. *bloody*, укр. *кров'яний*; лат. *pneumonia* - укр. *запалення легень*; лат. *pathologicus* - англ. *diseased*, укр. *хворобливий*).

Така стратифікація терміносистеми тягне за собою необхідність спеціального вивчення співвідношення і взаємовпливу окремих пластів термінологічної лексики. Цікаво, що аналіз способів поповнення кожного з них повертає дослідника неодмінно до центру терміносистеми і до його ядра. Виникає питання, чому такі розвинені сучасні мови як англійська, українська, в меншій мірі, німецька, мають власні багатющі лексичні ресурси, незмінно не тільки готові використовувати терміни греко-латинського походження, а й створювати нові за їх зразком і подобою. У чому полягає дериваційне перевага греко-латинських терміноелементів перед звичайними морфемами? Причина у здібностях здвоєної гама словотворчих засобів, складними терміноелементами, в специфіці парасинтезу, коли моделюється відразу і словоскладання і афіксація; в особливостях суворого моделювання, коли виражаються імпліцитні та значення, що імпліцуються, моделюються відносини і самі словотвірні показники. Всі ці властивості визначають

переваги греко-латинських терміноелементів і внутрішні причини вибору, звернення до античної спадщини в європейських системах.

Латинська виступає як головний «постачальник» не тільки окремих словотворчих одиниць, а й цілих серій словотворчих одиниць, а разом з ними і словотворчих моделей, які розглядаються в процесі їх переходу з системи літературної мови в термінологічну систему, в процесі трансформації і переосмислення словотворчих одиниць, в процесі їх реінтерпретації, реконструкції, пов'язаних уже не стільки зі зміною їх поведінки в новому середовищі, скільки зі зміною глибшого порядку. В кінцевому рахунку, всі ці зміни призводять до нових принципів моделювання в термінологічній системі і до появи в ній нових елементів в даній системі, що не функціонують в системі мови-джерела.

Витоки медичної термінології пов'язані також з грецьким лексичним і словотворчим фондом. Завдяки тому що літературна латинська мова увібрала в себе велику кількість елементів грецької мови, вона виявився не тільки найбагатшим джерелом майбутніх терміносистем, а й медіатором для поповнення цих систем елементами грецької мови. Формуючи медичну термінологію, латинські та латинізовані грецькі елементи взаємодіють один з одним, набувають нових значень, виступають в нові поєднання, організують нові моделі і, нарешті, утворюють нові ряди, гнізда й інші комплексні об'єднання - все те, з чого складається, термінологічна система.

Терміни, утворені з давньогрецьких і латинських елементів, складали і складають один з основних джерел поповнення будь-якої термінології. «Прийняті в якості міжнародних, ці терміни найбільш доцільні у всіх своїх якостях: їх легше захистити від полісемії, так як більшість терміноелементів однозначно висловлюють певні значення; вони не викликають хибних асоціацій, тому що не мотивують термінологічні найменування, а розшифровують іменовані поняття за допомогою значення складових терміноелементів» [9, 65]. Наприклад, *dentistry, replantation, palatoschisis*, ін. Саме ця структурно-семантична передбачуваність даних термінів, яка

задовольняє вимоги наукової дефініції, сприяє тому, що вони знаходять визнання у всьому світі і поступово стають «своїми» в різних мовах.

Специфіка термінів, що складаються з грецьких і латинських елементів, полягає в тому, що вони «не мають батьківщини» - живого джерела запозичення на відміну від більшості іншомовних слів [15, 126]. Структура цих термінів, як правило, не відзначена специфічними мовними ознаками, що дозволяє визначити їх національну приналежність. Багато типів подібних термінів аналогічно утворюються в різних мовах, оскільки і самі терміноелементи, і система відносин між ними носять міжмовний [24, 65], інтернаціональний характер.

Однак інтернаціональний характер даних термінів «ні в якій мірі не заважає визнавати їх словами тієї чи іншої національної мови, бо, зберігаючи спільність кореневого слова і єдність семантичної ідеї, вони все ж неминуче асимілюються фонетично і морфологічно під впливом мови, яка запозичує» [2, 100-170]. Наприклад, терміни *transplantation*, *inflammation*, *pathology*, *system*, *prosthetics*, *symptom*, *sign* і ін., запозичені з латинської та давньогрецької мов, фонетично і морфологічно адаптувалися в англійській мові.

2.3 Синонімія у метафоричному термінотворенні

Специфіка синонімії в термінології пов'язана зі специфікою терміну, позначає спеціальне поняття, пов'язане з певною галуззю знання. Терміни, що утворюють синонімічний ряд, називаються термінами синонімами або термінологічними синонімами. «Синонімами в термінології по традиції називають слова, що відносяться до однієї частини мови, маючи різний фонетичний вигляд, але подібне значення, що доповнюється різними відтінками значень» [6, 295].

Терміни-синоніми називають завжди одне спеціальне поняття, але мають часткові розбіжності у виділенні окремих сторін поняття. визначення

синонімів як одиниць, які корелюються в смисловому відношенні, але розрізняються периферійною семантикою, відображає сутність термінологічної синонімії.

Синонімія в термінології описувалася через поняття варіанту [10, 78].

Формально-структурні варіювання включає: 1) фонетичні варіанти; 2) акцентні варіанти; 3) морфологічні варіанти; 4) графічні варіанти. Формально-структурне варіювання не виходить за межі тотожності терміну і не тягне за собою в терміні понятійно-семантичні зрушення, тобто не пов'язане з будь-якими смисловими диференціаціями в змістовній структурі терміну.

Ономасіологічні варіанти пов'язані з наявністю в мові синонімічних засобів для вираження одних і тих же логіко-розумових категорій з різним ступенем їх диференціації. Виділяються такі типи ономасіологічного варіювання: 1) афіксальне варіювання (Характеризується різними афіксальними елементами термінів), наприклад, *chalazion* - *chalazia*, *canal* – *canaliculus*; 2) композитне варіювання (характеризується збереженням композитної структури терміну при варіюванні компонентного складу терміну), наприклад, *anchor implant* - *implant-anchor*; 3) синтаксичне варіювання, наприклад, *commissura hippocampi* - *hippocampal commissure*.

Власне синоніми залишають групу термінологічних одиниць, вживаних по відношенню до одного поняття, але з метою виділення в ньому нових аспектів дослідження завдяки новообраного мовного засобу. У процесі номінації фахівець вибирає нове слово для позначення відомого поняття, яке він розглядає в новому аспекті і намагається це відобразити в мові. Синонімічні процеси в науці і техніці детально описані Л. Ольшкі [27, 33]. Словникові ресурси мови обмежені в більшій мірі і тому джерел синонімії в термінології не так вже й багато. Найчастіше в якості джерел виступають древньогрецька та латинська мова.

Майже всі галузі медичної термінології рясніють синонімами, причому в деяких дисциплінах їх кількість досягає 25-40% всього

термінологічного фонду. Число синонімів, що виражають деякі поняття, досягає 25 і більше. Особливо велике число синонімів серед термінів, що позначають хвороби і синдроми.

З семантичної точки зору терміни-синоніми в залежності від тотожності або відмінності мотивуючих ознак діляться на два типи; еквівалентні і інтерпретаційні. До першого типу відносяться синоніми, в звукових комплексах яких відображена одна і та сама мотивуюча ознака, зафіксована різними кореневими або словотворчими елементами з одним і тим же або близькими значеннями. В звукових комплексах синонімів другого типу відображені різні мотивуючі ознаки.

Серед медичних термінів-синонімів еквівалентного типу переважна більшість складають міжмовні терміни-дублети, тобто слова або словосполучення різномовного походження, кореневі або словотворчі елементи яких мають тотожне значення. Найбільш характерні пари дублетів, що складаються з інтернаціоналізму греко-латинського походження і його українського еквівалента. Вельми часто цей еквівалент являє собою словотворчу кальку, наприклад: абдукція - відведення, гемопоез - кровотворення, лапаротомія - черевно січення, неоплазма - новоутворення, осифікація – окостеніння.

Український еквівалент в серії дублетів може бути представлений не одним словом, а словосполученням, споконвічним, калькованим і напівкалькованим; наприклад: аероемболія - повітряна емболія, гемотрансфузія – переливання крові, нейрорафія - шов нерву, хоріоїдкарцинома - рак судинного сплетіння. Значно рідше зустрічаються пари дублетів, що складаються з західноєвропейського запозичення і української кальки, наприклад: демпінг синдром - синдром скидання, рейтери - вершники. Для медичної термінології характерні також дублети, що розрізняються лише своїми початковими частинами - дублетними терміноелементами грецького і латинського походження: наприклад: ангіографія і вазо / графія, галакто / терапія і лакто / терапія, гістерио / графія і

метро / графія, мамо / графія і масті / графія, спланхно / птоз і вісцero / птоз, супрарен / ектомія і епінефр / ектомія.

При упорядкуванні медичної термінології виникає необхідність визначити переважно вживаний термін з серії синонімів еквівалентного типу, для чого прийняті наступні критерії: а) традиційність вживання; б) стислість; в) термінологічність, тобто точність, відсутність вторинних, додаткових значень; г) можливість утворення термінів; д) наявність в даній мікротерміносистемі інших однокорневих утворень аналогічної словотвірної структури. В процесі підготування англійського перекладу анатомічної номенклатури в ряді випадків було надано перевагу інтернаціоналізмам: *thalamus* (таламус. зоровий бугор), *hippocampus* (гіпокамп), *raphe* (шов), *encephalon* (головний мозок), *meninges* (мозкові оболонки). Ці терміни мають широке застосування в теоретичній і клінічній медицині, а також в суміжних з нею дисциплінах.

Впорядкування і нормалізація медичної термінології вкрай необхідні, і в цій роботі, крім фахівців різного медичного профілю, повинні брати активну участь філологи.

Висновки до розділу 2

Метафорична номінація – це створення найменування на основі якоїсь подібності за формою, кольором, величиною і так далі, позначуваної реалії з вже поійменованою.

Метафоричні терміни відіграють провідну роль в номінації нової інформації про об'єкти і процеси, тобто вони виконують функцію фіксації проміжного знання. Процес утворення метафори-терміну терміносистеми, яка формується, можна уявити наступним чином: вичленення об'єкта за деякими його відмітним ознаками, концептуалізація - подальше формування поняття об'єкта дослідження під впливом значення залученого слова та закріплення обраної одиниці номінації за новим поняттям і перетворення її в самостійний термін.

Греко-латинський фонд розглядається як центр терміносистеми, а термінологічний матеріал як її периферія. В центрі виділяється ядро чисто латинських термінів, що не зазнали ні фонетичних, ні морфологічних змін і включених в міжнародні номенклатури латинською мовою, далі найближчий від ядра шар утворює запозичені терміни греко-латинського походження і терміни, штучно створені для нових понять і реалій з греко-латинських терміноелементів за правилами і зразкам античного термінотворення і най далі від центру розташовуються змішані інтернаціонально-національні одиниці.

Синонімія в термінології описується дослідниками я через поняття варіанту. Формально-структурне варіювання включає в себе фонетичні варіанти, акцентні, морфологічні та графічні варіанти. Окремим видом варіювання є ономасіологічне, в ньому виділяються такі типи: афіксальне, композитне та синтаксичне варіювання.

Переважну більшість синонімів складають міжмовні терміни-дублети - слова або словосполучення різномовного походження, кореневі або словотворчі елементи яких мають тотожне значення.

РОЗДІЛ 3.

СПЕЦИФІКА МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ У МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

3.1 Формування термінології на прикладі метафоричного термінотворення

Розвиток термінології - постійний процес, який проявляється на різних рівнях її формування. Медична термінологія відображає етапи становлення медицини як науки в цілому. Для фахівців, що працюють в даній галузі, термін є не тільки необхідним «інструментом» у його професійній мові, але й акумулюючим засобом цінної інформації, що стосується глибинних процесів становлення медичної терміносистеми. Формування термінів активізує професійну творчу діяльність, причому самі терміни включаються в процес і результати діяльнісного пізнання. Адекватна термінологічна система створює можливості для оптимального обміну спеціальною інформацією, як в межах однорідного мовного середовища, так і на рівні міжмовного спілкування. Все це сприяє вдосконаленню відповідної науково-практичної сфери і, в цілому, збагаченню науки і культури.

На кожному етапі розвитку терміносистеми виникають проблеми, не вирішені на даний період і дискусійні. Для рішення таких термінологічних проблем іноді необхідний тривалий період часу. Прикладом такого тривалого становлення можуть служити метафоричні терміни «*cleft lip*» і «*cleft palate*», які відображають вроджені дефекти особи. Вони можуть виникати у одного з 1000 новонароджених і проявляються наскрізною щілиною губ і піднебіння. Аж до середини ХХ століття і в спеціальній літературі, і в лікарських промовах були повсюдно поширені терміни «заяча губа» і «вовча паща». Їх виникнення приписують паризькому лікарю Амбруазу Паре (ХVI століття), який помітив, що, наприклад, у зайців губа розділена по краю на три частини.

Це – образні терміни, але в них немає повної морфологічної подібності з дефектами у людей - так у вовка небо хоч і високе, але не має щілини. Крім того, такі терміни травмують психіку людей, пов'язаних з цими каліцтвами, - самих хворих, їх батьків і родичів.

У 1947 році, Т.С. Вахер у своїй дисертації запропонував термін «уроджені ущелини», який виявився вдалим і широко застосовувався в наступні роки. Проте смисловий зміст терміну «вроджене міжгир'я» не відображає справжнього механізму виникнення хвороби: в процесі внутрішньоутробного розвитку відбувається не розщеплення фрагментів особи, а не зростання їх. Тому ще в 1952 році С. Д. Тернівський вводить у вжиток термін «незрощення». Ще більш точні найменування - «незрощення губи» і «незрощення піднебіння» - належать Ю. І. Вернадському (1985). Саме ці терміни найбільш точно відображають концептуальну сутність обговорюваних вроджених дефектів і не метафоричні, а нейтральні по формі.

Метафоричні терміни, тим не менш, у великій кількості використовуються в термінології. Вони часто відмежовані з синхронної точки зору від загальноновживаних слів національної мови. Це пояснюється як історичними причинами: тим, що медицина опинилася серед «вільних наук», які вивчалися в середньовічних університетах, де загальноприйнятими мовами були латинська і грецька, так і деонтологічними міркуваннями - хворий не завжди повинен знати особливості діагнозу і передбачуваної терапії. Хронологічний фактор також відіграє певну роль у формуванні медичної термінології. Етимологія давньогрецьких і латинських термінів, що використовуються у медицині, показує, що в античний період в якості термінів використовувалися слова, запозичені з загальноновживаної мови.

Прикладом може служити метафоричний термін «епітеза», який використовується в стоматології [29, 210]. Зовнішні протези особи називають також «ектопротезами», «епіпротезами», «епітезами». Термін «епітеза», що використовується в зарубіжній літературі, походить від грецького слова *epitema* і означає «кришка», що допомагає зрозуміти первинну функцію -

приховати дефект. Дефекти особи, що утворилися внаслідок видалення новоутворень, вогнепальних поранень, механічних пошкоджень, що можуть бути виправлені за допомогою оперативного втручання.

Неухильне зростання числа наукових дисциплін прямо пропорційне зростанню відповідних термінологій. В медицині до таких наукових дисциплін можна віднести імплантологію, термінологія якої знаходиться в стадії формування і становить величезний інтерес для термінологів. Особливий інтерес викликає метафоричний термін *an implant* - «імплантат». Етимологія слова «імплантат» пояснює сучасне його значення: (L. *im-, in, +planto cadumi, rosti*, pp. *-atus*, англ. *to plant – саджати, a plant - рослина, саджанець*) *an implant* - іменник зі значенням (*a sprout, a shoot*) [40, 715] - «відросток», «гілочка». В даному випадку спостерігається перенесення значень в області джерела (рослини) в сферу мети. В хірургічній термінології термін імплантат визначається як трансплантат, який складається з чужих для організму штучних матеріалів (пластмаса, метал тощо). Американські вчені D. F. Williams і R. Roaf (1973) запропонували альтернативне тлумачення терміну «імплантат»: предмет з небіологічного матеріалу, введений в тканини організму для виконання певної функції протягом тривалого часу. Однак на цьому процес метафоризації не закінчений терміноутворення терміну «імплантат». З розвитком самої дисципліни імплантології з'являються такі метафоричні терміни, як *an anchor implant* - «якірний імплантат», *a blade implant* - «імплантат лезовий», «імплантат лопатевий». Знову створені вченими інструменти, які використовуються в хірургічній практиці, що по своїй формі нагадували «якір» і «лезо, лопату».

Метафоризація постає як специфічна операція над знаннями, передача інформації від одного концептуального поля - джерела до іншого концептуального поля - цілі. Так, МакКормак вважає, що сама природа науки така, що вченому необхідна метафора як містка між старими і новими теоріями і що тільки за допомогою метафори можливо створювати нові смисли у нових теоріях [25, 358]. Його роботи мали великий вплив на

подальший розвиток теорії когнітивної метафори і послужили потужним стимулом до дослідження самого механізму наукової метафори.

Поряд з метафоричними термінами, які використовуються в назвах медичного інструментарію та елементів медичної справи, які утворилися з урахуванням екстралінгвістичного фактору, існують терміни-метафори, на які вплинули лінгвістичні фактори розвитку.

Як відомо до лінгвістичних факторів відносяться наступні: розбіжність значень синонімічних термінів; існування тенденцій, при яких утворюється найменування результату процесу від найменування самого процесу; існування прагнення до економії засобів вираження.

Вивчаючи формування метафоричних термінів, використуваних в назвах медичного інструментарію та елементів медичної справи англійською мовою, ми зіткнулися з синонімією метафоричних термінів *face-lift* і *rhytidectomy* - «*підтяжка обличчя*». Синонімія пов'язана з різними походженням термінів: споконвічним і греко-латинським.

Проводячи порівняльний аналіз метафоричних термінів, які використовуються в назвах медичного інструментарію та елементів хірургічної справи на матеріалі англійської та української мов, можна відзначити невідповідність у деяких випадках образних і нейтральних засобів вираження у двох мовах. Наприклад, термін *air dressing (wound)* - «*відкрита, без пов'язки*» (*рана*) досить образно відображає поняття «без пов'язки» в англійській мові - «одягнений повітрям», але абсолютно нейтральний відповідний еквівалент в українській мові. Подібні випадки спостерігаються при перекладі образних українських термінів на англійську мову, наприклад: укр. «*ключ-тріскачка*» - англ. *ratchet*, син. *torque wrench* - «*гайковий ключ*».

До інших технічних метафорично термінів відносяться англійські терміни, *a ball and socket abutment* - «*кільцевидний абатмент*», які використовуються в імплантології. В українській термінології імплантології використовуються без перекладу ядерні компоненти англійських атрибутивних метафор: *anchor* - «*анкер*» (*якірне кріплення*), *abutment* -

«абатмент» (опора), *attachment* - «аттачмен» (пристосування, кріплення), які є новими запозиченими термінами.

Таким чином, у формуванні метафоричних термінів, які використовуються в назвах медичного інструментарію та елементів медичної справи, можна відзначити і екстралінгвістичні лінгвістичні процеси: старіння деякого пласта метафоричних термінів «козяча ніжка» англ. *a crow bill*, оновлення термінологічного фонду у зв'язку з номінацією нових наукових понять: «аттачмен» - *attachment*, «абатмент» - *abutment*, «анкер» - *anchor*; синонімія метафоричних термінів як універсальна міжмовна тенденція («кланоть стебловий» - «стебло Філатова», *face-lift* - *rhytidectomy*). Сукупність спеціальних ознак дозволяє визначити і відмежувати метафоричний термін від загальноприйнятої лексики, і розглядати термін як номінативну спеціальну лексичну одиницю (слово чи словосполучення) спеціальної мови (мови медицини), яка використовується для точного найменування спеціальних понять (медичного інструментарію та елементів медичної справи) і відображає спеціальну структуру медичного знання.

Мета нашої роботи полягала в тому, щоб уявити формування медичної і описати концептуальні структури, які стоять за найменуваннями досліджуваної галузі і відображають метафоричність як мови, так і мислення і діяльності фахівців медицини.

3.2 Класифікація термінів-метафор

На думку Дж. Лакоффа, метафора - це основний механізм, за допомогою якого не тільки усвідомлюються абстрактні концепти, але і створюється можливість абстрактно мислити [31, 93].

У роботах Х. Ортега-і-Гассета згадується про комунікативну спрямованість метафоричної номінації: «Метафора потрібна нам не тільки для того, щоб завдяки отриманому найменуванню зробити нашу думку доступною для інших людей; вона необхідна нам для того, щоб об'єкт став

доступнішим для нашої думки. Метафора не тільки засіб вираження, вона ще й важливе знаряддя мислення» [28, 71]. Залежність акту номінації від комунікативного фактору підкреслює О. С. Кубрякова: «Простіше кажучи: нові позначення створюються не тільки для того, щоб фіксувати результати пізнавальної та емоційної діяльності людини, але і для того, щоб зробити ці результати надбанням інших людей» [18, 63]. Оскільки будь-яка наукова комунікація розрахована на взаємне розумове співробітництво, взаємний діалог, то можна вважати, що саме наукова метафоризація забезпечує цю комунікативну стратегію за рахунок діалогічності як основної властивості метафоричного терміну.

Вивчення метафоричних термінів у системі медицини англійської мови дозволяє говорити про величезної ролі метафори як способу утворення термінів. Метафоричні терміни у медицині являють собою не одиничні, випадкові вкраплення, а цілу систему, в якій способом метафоричного перенесення вербалізовано серед інших і ключові поняття цієї галузі знання. Кількість знайдених термінів, тематична різноманітність лексики, що послужила основою для метафоризації, дозволяє розподілити метафоричні терміни в англійській мові таким метафоричним моделям:

- 1) **Антропоморфні:** людина, будівлі, побутові предмети, професія, професійні інструменти, музикальні інструменти, одяг та тканина, їжа, війна, орієнтація, міфологія, літера.
- 2) **Неантропоморфні:** ландшафт, вода, фауна, флора, природні явища, звук, колір, національність та географія.

Сфера людини у її численних маніфестаціях - фізичні, моральні та інтелектуальні якості, соціальна активність, хвороби, смерть - відносяться до «вічних тем» у тексті історичного розвитку мови. Саме ця лексика, що відображає найбільш важливі для людини реалії, найбільш древня за своїм походженням і внаслідок цього глибоко вкорінена у свідомість людини, служить, як правило, стройовим матеріалом для утворення інших

семантичних одиниць і основою інтерпретації того, що підлягає мовному вислову.

Біологічні характеристики людей, такі як смерть, сон, зір, мова і прояви емоцій (поцілунок), виступають у ролі аналогій для утворень термінів, що відображають категорію якості в анатомічних номінаціях, найменуваннях медичних наукових експериментів і патологічних процесів.

В якості будівельного матеріалу використовуються слова мертвий, сплячий, сліпий, німий та інші. Наприклад, *dead pulp* (мертва пульпа); *dead space* («мертвий» простір); *sleep parasomnia* (спляча парасомнія); *carotid artery* (сонна артерія); *double-blind placebo* (подвійне «сліпе» плацебо), *kiss of life* штучна вентиляція легень «з рота в рот», *silent area* німа зона - будь-яка область кори великих півкуль або мозочка, поразка якої не супроводжується видимими чутливими або руховими змінами.

Окремою групою серед термінів, утворених на основі аналогій з біологічними характеристиками людей, виступають терміни, у складі яких присутній компонент - назва частини тіла людини або властивості живого організму. Англійська термінологія медицини пропонує наступні приклади: *pedicle flap* (клатоть на ніжці), *back of the tongue* (спинка язика), *neck of a tooth* (шийка зуба), *neck of the condyloid process of the lower jaw* (шийка нижньої щелепи), *eye tooth* (око зуба), *wisdom tooth* (зуб мудрості), *digital impressions* (пальцеві вдавлення), *female element* (жіночий елемент), *granny knot* (бабин вузол), *element male* (чоловічий елемент).

Дії, які найчастіше обираються для семантичного перенесення і представлені дієсловами *to jump* (стрибати), *to wander* (блукаати), *to dive* (пірнати), *to waltz* (вальсувати), *to sleep* (спати). Утворені від вище перерахованих дієслів причастя, за допомогою семантичного перенесення відображають фізичні здібності людини, виконувани неживими організмами. До таких відносяться наступні причастя: *waltzed* (клатоть «гусеничний», букв. завальсований), *wandering* (блукаючий). В англійській мові прикладами можуть стати наступні метафоричні терміни: *waltzed flap* (букв, вальсуючий,

крокуючий клопоть), *wandering cell* (блукаюча клітина), *diving goiter* (пірнаючий зоб).

Ряд іменників, утворених в результаті конверсії від англійських дієслів *to jump* і *to sleep*, будучи компонентами метафоричних термінів, за допомогою семантичного переносу також відображають фізичні здібності людини, що виконуються неживими об'єктами, наприклад: *sleep parasomnia* (спляча парасомнія).

Друга модель для розгляду – будівлі. Дана модель включає такі іменники: *arch* (арка), *bridge* (міст), *floor* (пол), *labyrinth* (лабіринт), *pyramid* (піраміда), *staircase* (феномен «сходи»), *steeple* (дзвіниця, шпiц, шпиль), *tentorium* (намет), *tower* (вежа), *roof* (дах), *wall* (стіна), *window* (вікно), *vestibule* (переддень). Семантичне переосмислення цих слів призвело до утворення термінів, *arch bar* (назубна металева шина), *bridgework* (мостоподібний протез), *Gothic palate* (готичне піднебіння), *ethmoidal labyrinth* (лабіринт гратчастої кістки), *mouth floor* (дно порожнини рота), *nasal floor* (носова перегородка), *roof of skull* (склепіння черепа, дах черепа), *tentorium of cerebellum* (намет мозочка), *tower skull* (баштовий череп), *tracheal wall* (стінка трахеї); *tracheal window* (трахеальний доступ).

Метафоричну модель «побутові предмети» в досліджуваному сегменті даної терміносистеми ілюструють предмети ігор, предмети домашнього начиння і т. д. Наприклад, *cup* (чашка), *doll* (лялька), *mask* (маска), *mattress* (матрац), *needle* (голка), *pin* (шпилька), *sac* (мішок) і ін.

Наведемо деякі метафоричні терміни, які мають одним із своїх компонентів зазначені слова: *ball-shaped bur* (кулястий бур), *blade-vent implant* (лезовидний імплантат), *bone trap* (кісткова пастка), *braces orthodontic* (ортодонтичний брекет), *brainpan* (череп), *chessboard grafting* (пересадка шкіри методом «шахової дошки»), *doll's eye symptom* (симптом лялькових очей), *filiform bougie* (ниткоподібний буж), *harry-purpet syndrome* (синдром щасливої ляльки); *lacrimal sac* (слізний мішок), *mask-like face* (маскоподібне обличчя); *matchstick graft* (трансплантати у вигляді «в'язанки

хмизу»), *mattress suture* (матрацний шов), *post stamp grafting* (пересадка шкіри методом «поштових марок»), *to feel «pins and needles»* (поколювання «шпильками і голками»), *velum palatinum* (піднебінна фіранка), *whiplash injury* (удар по типу «хлиста»).

Наступна тематична група лексики складається з назв професійних інструментів, що мають те чи інше ставлення до певного роду занять або ремесла, музичного захоплення.

Наведемо деякі приклади термінів, мають одним із своїх компонентів зазначені слова: *anchor splint* (назубна шина), *anvil* (ковадло), *bit-shaped chisel* (долотоподібний штихель), *bridle suture* (вздечковий шов), *chisel strait* (пряме долото), *clava olfactoria* (нюхова булава), *inferior medullary velum* (нижній мозковий парус), *chisel* (долото), *frenulum linguae* (вздечка язика), *incus* (ковадло), *malleus* (молоточок). Приклади метафоричних термінів, в назвах яких використовуються найменування музичних інструментів або їх складові частини, представлені наступними метафоричними одиницями: *accordion graft* (акордеонний трансплантат), *chorda tympani*, *cord of the tympani* (барабанна струна), *drum membrane* (барабанна перетинка).

Модель «професія», яка є суміжною по відношенню до попередньої моделі «професійні інструменти». Модель «професія» представлена такими метафорами як *glover's suture* (кушнірський шов), *pilot drill* (бур-пілот, свердло-пілот), *smoker's cancer* (рак курців), *stomatitis fumantium* (стоматит курців), *smoker's tongue* (язик курця), *smoker's patches* (лейкоплакія).

В сферу людської діяльності, крім громадської професійної праці, входить і процес побутового самообслуговування, а саме приготування їжі.

Вивчаючи англійську терміносистему медицини, можна виділити мають метафоричну модель «їжа», яка представлена наступними прикладами: *caseation necrosis*, *caseous degeneration*, *cheesy necrosis*, *caseification*, *caseous necrosis*, *caseation*, *curdy pus* (сирнистий некроз), *cafe au lait spots* (плями кольору кави з молоком); *caruncula lacrimalis*, *egg bur* (яйцеподібний бур), *lacrimal caruncle* (слізне м'ясце), *milk dentition*

(прорізування молочних зубів), *milk tooth* (молочний зуб), *milk occlusion*, *occlusio lacteal* (молочний прикус). Останні терміни-метафори відображають також концепт «час, вік».

Серед безлічі побутових предметів, що оточують *homo sapiens*, одяг і тканина є важливими і необхідними предметами. Дана метафорична модель «одяг и тканина»: *bacterial plaque* (мікробний наліт), *capeline bandage* (шапка Гіппократа), *collar incision* (комірний розріз), *corona radiate* (променистий вінець), *coronal suture* (вінцевий шов), *dental plaque* (зубна бляшка), *healing cap* (формував ясен, загоюючий гвинт), *jacket crown* (жакетна коронка), *mantle* (кора головного мозку), *mantle dentin* (плащовий дентин), *mitra Hippocratis* (мітра Гіппократа), *pallium* (кора головного мозку), *radiate crown* (променистий вінець), *sutura coronalis* (вінцевий шов).

Інтерес представляє група термінів, для яких безпосереднім джерелом семантичного перенесення стала сама людина, її поведінка і діяльність в різних ситуаціях, зокрема в умовах війни. На основі цього можна виділити групу, яку ми назвали модель «війна». Військова метафора представляється цікавою, оскільки відображає специфіку саме розглянутої області знання. Вона ілюструє осмислення і переживання деяких явищ, больових відчуттів, хірургічних маніпуляцій у термінах явищ війни і підкреслює нерозривний зв'язок діяльності, спрямованої на відновлення здоров'я.

Наступні метафоричні терміни можуть служити прикладом: *attack* (напад), *bayonet-shaped dental explorer* (штиковий зубний зонд), *bullet bur* (бур кулеподібний), *commando operation*, *commando procedure* (радикальне висічення патологічної тканини у роті), *guillotine* (гільотина, застосовувана при оперативному видаленні мигдалин), *killing the nerve* (девіталізація пульпи зуба), *lanceolate incisor* (списоподібний різець), *lancet* (скальпель-спис), *lancinating* (гострий, стріляючий, свердлувальний, колючий, ріжучий), *sagittate suture of skull* (стрілоподібний шов черепа), *surgical intervention* (хірургічне втручання).

Модель «орієнтація» досить нечисленна: *anterior occlusion, closed bite, clockwise rotation relapse, equator of the eye-ball, golden hour, height of disease, open bite, posterior occlusion, survey*.

Як відомо, орієнтація людини в просторі є одним з основних (поряд з самою людиною) джерелом семантичного перенесення, оскільки представляє результат безпосереднього фізичного досвіду індивіда. Серед просторових орієнтирів, які метафоризуються в медичній термінології і терміносистемі: *open - closed* («відкритий - закритий»), *posterior - anterior* («задні - передні»), *pole - equator* («полюс - екватор»), *superior - inferior* («верхній - нижній»), *clockwise* («за годинниковою стрілкою»). Терміни, утворені способом семантичного переосмислення просторових орієнтирів, можуть функціонувати як самостійно, так і у формі антонімічних пар. Наприклад: *open bite* (відкритий прикус), *closed bite* (закритий прикус), *posterior occlusion* (задній прикус), *anterior occlusion* (передній прикус), *temporal pole* (полюс головного мозку, скроневий).

Процес метафоризації має як національний, так і інтернаціональний характер. Типовими представниками інтернаціональних метафоричних термінів є міфологізми. Антична міфологія зіграла особливу роль в становленні медичної термінології. Образи давньогрецьких і римських богів і богинь, героїв і чудовиськ зустрічаються у всіх терміносистемах мови медицини: *Adam's apple* (Адамове яблуко), *Ammon horn* (Аммонів ріг), *cherubism* (херувізм – челепна дисплазія у дітей), *atlas* (атлант), *hippocampal commissure* (гіпокампулярна коміссура), *hippocampus* (гіпокамп), *hurloid face* (гурлоїдне лице), *satyr ear* (вухо сатира), *ugly duckling stage* (стадія «гидкого каченяти»: а розвиток етапу в змінному прикусі, коли верхні центральні і бічні різці можуть бути розкльошені).

Таке ж тематичне розмаїття було виявлено і при розгляді термінів-метафор, безпосередньо не пов'язаних з людиною і її поведінкою, а які є результатом інтерпретації людиною навколишньої її дійсності. Такі терміни згруповані нами на неантропоморфні метафоричні моделі за наступними

областями джерел: «ландшафт», «вода», «фауна», «флора», «природні явища», «звук», «колір», «національність і географія».

Група метафоричних термінів, які входять в модель «ландшафт» дуже численна. Дана група включає такі іменники: *groove* (борозна), *tuberosity* (горб), *tubercle* (горбок), *eminence* (піднесення), *area* (поле), *cup* (букв. чашка) значення кратер, *cleft* (ущелина), *fissure* (щілина), *floor* (букв. підлога) в значенні дно, *fossa* (ямка) та ін. Прикладами можуть служити такі терміни, як *groove of the crus of the helix* - борозна ніжки завитка; *tubercle of the saddle* (горбок турецького сідла), *eminence of the concha* (піднесення вушної раковини), *area of the facial nerve* (поле лицьового нерву).

Метафорична модель «вода» знаходить відображення у групі термінів, що містять так званий «водний компонент». Прикладами моделі, що містить компонент «вода» є наступні терміни-метафори: *the cascade of vascular changes* (каскад судинних змін), *lacrimal lake* (слізне озеро), *venous lake* (венозне «озерце»), *root canal of a tooth* (канал кореня зуба), *sphenoidal fontanel* (клиновидне джерельце), *cranial fontanel* (джерельце черепа), *submandibular duct* (підщелепна протока), *hydrops sacci lacrimalis* (водянка слъозового мішку).

Група метафоричних медичних термінів і термінологічні одиниці, які є компонентами, утвореними на основі переосмислення зоонімів, які, як відомо, є джерелом створення метафори практично у всіх мовах, відносяться до моделі «фауна». У процесі складання побудови зооморфної метафоричної моделі нам вдалося виділити наступні сфери метафоричних перенесень:

1. Перенесення з частин тіла тварини на частини тіла людини. Це метафоричне перенесення у рамках зооморфної метафори може здійснюватися на основі конотацій, якими наділені тварина і слова, яке його позначає. Таким терміном є, наприклад, термін *bird face* (пташине обличчя зі скошеним і западаючим назад підборіддям при недорозвиненні нижньої щелепи і анкілозах скронево-нижньощелепного суглоба).

До таких прикладів можна віднести наступні зооморфні метафори: *hare lip* («заяча губа»), *carp mouth* («рот карпа»).

2. Перенесення з поведінки тварини на поведінку людини, пов'язане з аномаліями розвитку. Прикладом може стати такий метафоричний термін, як *cat cry syndrome* (синдром котячого крику).

3. Перенесення з зовнішнього вигляду тварини на зовнішній вигляд людини створює метафоричні терміни, які служать вираженням патології: *cat's eye syndrome* (синдром «котячих зіниць»), *leonine face* («левине» обличчя), *fish face* («риб'яче» обличчя), *cow face* («бичаче» обличчя), *risus caninus* (собачий оскал), *cochlear labyrinth* (равликовий лабіринт).

Метафора, що містить компонент «рослинність» досить поширена в медичній термінології.

Широке поширення в досліджуваній термінології отримали метафоричні терміни, до складу яких входять назви плодів рослин (яблуко, груша, лимон, оливки, суниця, гриби), а також назви насіння (ячмінь, овес) або овочів (цибуля). Прикладами можуть служити такі одиниці: *peel of lemon* («лимонна кірка»), *amygdaloideum nucleus* (мигдалеподібне ядро), *eye-ball* (очне яблуко), *hair bulb* (волосяна цибулина), *pyriform cavity* (грушовидна порожнина), *molars in the shape of mulberries* (моляри у вигляді тутових ягід), *bulb of vestibule* (цибулина присінка), *mucosis fungoides* (грибоподібний мікоз), *sty* (ячмінь).

Моделі «колір» не дуже часто зустрічаються в даній терміносистемі. Прикладами таких метафоричних термінів можуть стати наступні колірні метафори: *raspberry tongue* (малиновий язик), *rubella* (краснуха), *gray matter* (сіра речовина (головного чи спинного мозку); *white blood cell* (біла кров'яна клітина).

Метафорична модель «національність і географія» також мало поширена. Прикладами можуть служити такі терміни, як *Turkish saddle* (турецьке сідло), *Olympian forehead* (Олімпійський лоб), *marry tongue*

(географічний язук), *geographical skull* (географічний череп), *geographical tongue, lingua geographica* (географічний язук).

Назви деяких захворювань є національно-географічними метафорами. Пряме називання країни, що послужила джерелом метафоризації, зафіксовано у таких термінах, як *German measles* (німецька кір), *morbus gallicus* - французька хвороба (сифіліс); *anthrax* - сибірська виразка.

3.3 Етимологічний склад метафор

Медична термінологія пройшла багатовіковий шлях розвитку. У неаккумуляовані знання стародавніх лікарів і вчених про природу людини, будову функції організму, про причини хвороб і методи їхнього лікування та сучасні нозологічні подання та технології діагностики та лікування. У ній відбився вплив класичних мов античного світу - давньогрецької та латинської, який відчувають до цього часу термінології багатьох європейських мов, в тому числі і англійської. В етимологічному складі метафоричного пласта цей вплив яскраво виражено.

Етимологічний картина досліджуваної терміносистеми демонструє величезний вплив класичних мов на формування англійської медичної термінології. Величезний пласт, що складається з термінів чисто латинського і грецького походження, а також гібридних термінів латино-грецького та греко-латинського походження. Слід зазначити, що під чисто грецькими моделями розуміються моделі, які об'єктивовані латинізованими термінами грецького походження.

Суто латинські метафоричні терміни, тобто оформлені за правилами латинської орфографії та граматики використовуються в основному в анатомічній термінології, наприклад, *ala cristae galli* (крило півнячого гребня), *ala major* (велике крило), *ala nasi* (крило носа), *arbor vitae cerebelli* (дерево життя мозочка). Однак зустрічаються чисто латинські метафоричні терміни

в назвах інструментів, наприклад *alligator forceps* (щипці «алігатор» - довгі щипці з маленьким, у формі щелепи крокодила, затиском на кінці).

Суто грецький (латинізований грецький) пласт метафоричних термінів представлений такими одиницями, як *arachnoidea* (навугинна мозкова оболонка), *climax* (розпал, пік хвороби), *concha* (вушна раковина), *epitympanum* (над барабанна кишеня), *glossophytia* («ворсинчастий» чорний язик), *hippocampus* (гіпокамп). Аналіз даного корпусу одиниць, що складається з чисто грецьких метафоричних термінів, показує, що найчастіше такі терміни використовуються в анатомічній номенклатурі, наприклад, *lyra Davidis* («ліра Давида» - спайка у вигляді трикутної платівки білої речовини, з'єднує ніжки зводу і містить нервові волокна, що зв'язують правий і лівий гіпокамп; *conarium* (залоза внутрішньої секреції, представляє собою утворення трикутно-овальної форми, розташоване у проміжному мозку (в області епіталаму)) і в назвах захворювань, наприклад, *turricephalia* (баштовий череп - аномалія розвитку: високий череп конічної форми, дещо сплющений, що утворюється внаслідок передчасного зрощення швів).

Суто латино-грецькі метафоричні терміни також представлені в анатомічній номенклатурі, наприклад *crista heliacis*, *crus heliacis* (ніжка завитка), *ductus cochlearis* (протока равлика), *fenestra cochleae* (вікно равлика), *fimbria hippocampi* (бахромка гіпокампу). Серед назв патологічних відхилень зустрічається такий метафоричний латино-грецький термін, як *palatoschisis* (ущелина піднебіння - аномалія розвитку: незарощення тканин піднебіння, в результаті чого по середній лінії є широке сполучення між ротовою і носовою порожнинами; призводить до порушення смоктання, ковтання, а надалі й мови).

Нечисленні метафоричні одиниці греко-латинського походження англійської медичної терміносистеми також представлені наступними термінами-метафорами: *arachnoidea mater* (навугинна мозкова оболонка), *brachium conjunctivum cerebelli* (верхня ніжка мозочка), *brachium pontis*

(середня мозочкова ніжка), *concha auriculae* (вушна раковина), *coniocortex*, *koniocortex* (пилоподібна кора).

Етимологічний картина метафоричних одиниць медичної терміносистеми англійської мови неоднорідна: крім «чистих» моделей вона включає в себе гібриди, асимільовані запозичення з класичних мов і запозичення з інших мов.

Пласт гібридів складається з наступних груп: латино-англійські терміни-метафори, греко-англійські метафоричні одиниці, англо-латинські і англо-грецькі метафоричні терміни.

Прикладами латино-англійських термінів-метафор в англійській медичній терміносистемі є: *ala of nose* (крило носа), *bifid tongue* (подвійний язик), *bipedicle fiar* (клапоть на двох ніжках), *bulb of eye* (очне яблуко), *canal for facial nerve* (канал лицьового нерву), *canine tooth* (ікло), *dental neck* (шийка зуба), *fissured tongue* (язик борозенчастий), *pineal body* (шишкоподібне тіло).

Група гібридів, що складаються з греко-англійських термінів-метафор, представлена наступними прикладами: *amygdaloid body* (мигдалеподібне тіло), *bacterial plaque* (зубний мікробний наліт), *brachium of inferior colliculus* (ручка нижнього горбика), *bronchial tree* (бронхіальне дерево), *bull neck* («бичача» шия), *carotid body* (сонний клубок), *cochlear window* (вікно равлики), *concha of cranium* (дах черепу), *crocodile tears syndrome* (синдром «крокодилячих сліз»), *crocodile tongue* (язик крокодила).

Гібриди, що складаються з англо-латинських метафоричних термінів, представлені наступними прикладами: *clay pipe cancer* (рак курця), *cleft of the hard palate* (ущелина піднебіння), *cleft palate* (ущелина піднебіння), *cover dentin(e)* (плащовий дентин), *cow-horn beak forceps* (щипці для видалення нижніх молярів, зігнуті у вигляді коров'ячого рогу), *cracked-pot resonance* (симптом розбитого горщика), *curdy pus* (сирнистий некроз).

Група гібридів, що складаються з англо-грецьких термінів-метафор, представлена наступними прикладами: *bony labyrinth* (кістковий лабіринт),

burning mouth syndrome («печіння» в ротовій порожнині), *cat-cry syndrome* (хвороба «котячого крику»), *cheesy necrosis* (сирнистий некроз).

Асимільовані запозичення з класичних мов є найчисленнішими. Проаналізовано чотири групи запозичень з класичних мов: латино-латинська, греко-грецька, греко-латинська і латино-грецька. Всі вони адаптувалися в англійській мові, тобто оформлені за правилами англійської орфографії та граматики.

Прикладами **латино-латинської** групи є наступні метафори: *canine* (ікло), *caseation* (сирнистий некроз), *cavernous sinus* (печеристий синус), *cerebellar cortex* (кора мозочка).

Наступні приклади представляють латинізовану **греко-грецьку** групу: *carotid artery* (сонна артерія), *oxusephaly* (баштовий череп).

Греко-латинську групу утворюють терміни-метафори: *Ammon horn* (Аммонів ріг), *amygdaloid fossa* (мигдалевидна ямка), *anchorage* (суф.) (опорна частина), *anchor-vent implant* (якірний імплантат), *arachnoid mater* (павутинна мозкова оболонка), *cranial fontanel* (джерельце черепа).

Латино-грецька група представлена наступними метафоричними термінами: *caseation necrosis* (сирнистий некроз), *caseous necrosis* (сирнистий некроз).

Наступною групою є група **запозичень з інших мов**.

У даній групі метафоричних термінів виявлено використання лексики з одинадцяти мовних джерел. До складу метафоричних термінів, які представлені у вигляді словосполучень, входять компоненти з однієї або з різних мов. Існують метафоричні терміни, що складаються з компонентів: грецького і голландського походження - *anchor splint* (шина назубна); грецького і французького походження - *sphenoidal fontanel(le)* (клиновидне джерельце); італійського і французького - запозичені метафоричні терміни *capeline bandage* (шанка Гіппократа, мітра Гіппократа), *fontanelles* (джерельця); німецько-англійської мови - *waltzed flap* (завальсований клапоть); французького і грецького - *cri-du-chat syndrome* (симптом

котячого крику); французького та латинського - *caviar lesion* (під'язиковий варикозний вузол, у вигляді ікринки) та ін.

Характерний спосіб метафоризації - перенесення за функцією - відображений в іспано-латинських термінах *commando procedure*, *commando operation*, які являють собою сполучення двох слів, де перший компонент запозичений з іспанської мови, а другий компонент - з латинської.

Нечисленну групу становлять терміни-метафори, в яких використовується одне мовне джерело. Наприклад, з **давньоєврейської** мови запозичений метафоричний термін *cherubism* (херувізм – фіброзна остеодисплазія нижньої щелепи, що характеризується її симетричним здуттям в області кутів і гілок; обличчя стає округлим, нагадуючи зображення осіб ангелів (херувимів)).

Прикладами запозичення з **французької** мови є такі терміни-метафори, в яких здійснено перенесення за подібністю з формою: *perleche* (бусинка, перлина) - заїда; *fontanel(le)* (джерельце); *calotte* (шапочка без полів) - верхня частина склепіння черепа, *cascade* (каскад). Прикладами запозичення з **німецької** мови є метафоричні терміни, які відображають схожості по функції або за формою: *attack* (напад болю), *bur* (бур).

У досліджуваній термінології використовується метафоричний термін *goundou*, синонімом якого є *andkhre* (анакре «великий ніс», «собачий ніс» - розвиток по обидві сторони кореня носа (рідше з одного боку) носових відростків верхньої щелепи), запозичений з **африканської** мови жителів Берега Слонової Кістки.

Існує багатомовна група метафоричних термінів, побудованих з компонентів різних мов, представлена наступними прикладами: французько-англійсько-латино-латинська - *bayonet-shaped dental explorer* (зубний зонд), англо-англо-німецький - *ball-shaped bur* (кулевидний бур), німецько-латинський - *bur finishing* (фінішний бур), англо-німецька - *egg bur* (яйцеподібний бур), латинсько-німецький - *flame bur* (полум'яний бур), французько-німецький - *bullet bur* (кулевидний бур), англо-німецька - *needle*

bur (голкоподібний бур), німецько-англійсько-латинський – *bur tapered fissure* (конусоподібний бур), латино-англо-німецький - *long head bur* (бур з подовженою голівкою).

Ряд запозичених метафоричних термінів, наприклад, *cafe ai lait spots*, *perleche*, *cri-du-chat syndrome*, *kleblattschddel*, *luckenschddel* використовуються в англійській мові, частково зберігаючи графічну форму. Однак, метафоричні терміни, запозичені з німецької мови, адаптуються в англійській мові з урахуванням англійської граматики, тобто німецькі слова пишуться з малої літери і артикля. Французький метафоричний термін *en coup de sabre lesion* використовується в досліджуваній англійській термінології в чистому вигляді, з дотриманням усіх правил французької граматики.

Проведене дослідження показало гетерогенність і гетерохронність етимологічного складу метафоричних одиниць медичної терміносистеми англійської мови. Гетерогенність проявляється в етимологічних моделях латинського, грецького та англійського походження, а також в моделях, об'єктивованих термінами-метафорами, сформованими на базі інших мов. Гетерохронність етимологічних моделей пояснюється різними історичними періодами розвитку мов-джерел медичної термінології.

3.4 Структурний склад термінів-метафор

Важливим чинником, що свідчить про системність метафоричних термінів, є регулярність їх мовного оформлення. В роботі не ставилося завдання детально вивчити синтаксичну структуру метафоричних термінів. Наша мета - показати, що метафоричні терміни будуються не хаотично, а в рамках регулярних синтаксичних моделей, вироблених в англійській мові. Представлена таблиця демонструє напрямки, за якими йде формування метафоричних термінів в англійській мові. Статистичні дані свідчать на користь системного характеру метафоричних термінів.

Таблиця 3.1

Медичні терміни-метафори

Моделі метафор	Приклади
N	shell, disc, waterpox, anchor, canal
N+N	baby tooth, mind blindness, accordion graf, alligator forceps, bullet bur
N's+N	cat's ear, cobbler's chest, Adam's apple, Amon's horn, David's lyra
N+of+N	neck of a tooth, back of the tongue, bulb of eyeball, roof of skull, peel of lemon
N+of+N's+N	wing of the cock's comb
Adj.+N	bitter laughter, Gothic palate, anterior occlusion, bacterial plaque, dead pulp
N+Adj.	cartilage arytenoidea, Kaiserling fixative, lingua geographica,,
Part.I+N	sliding flap, wandering cell, diving goiter, healing cap
Part.II+N	furrowed tongue, waltzed flap, closed bite, tubed flap, furrowed tongue
N+of+N+N	canaliculus of chorda tympani, equator of the eye-ball, groove of the crus of helix
N+N+N	clay pipe cancer, cat scratch disease, crocodile tears syndrom, steam tug murmur

Продовження таблиці 3.1

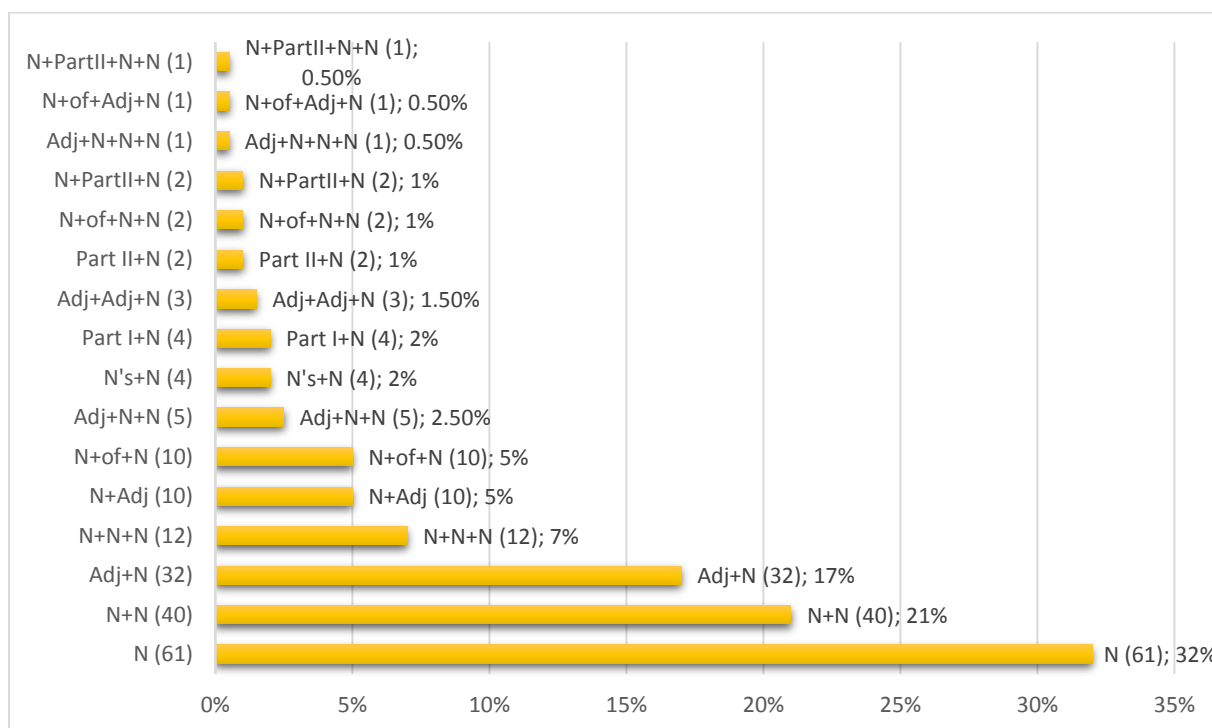
Adj.+N+N	cross cut bur, cracked pot sign, brachium conjunctivum cerebelli, inferior medullary velum, happy-puppet syndrome
Adj.+N+N+N	hot cross bun skull
Adj.+Adj.+N	mandibular dental arch, white blood cell, double-blind placebo, inferior medullary velum
N+of+Adj.+N	lamina of mesencephalic tectum, area of the facial nerve, cleft of the hard palate, cascade of vascular changes, branches of the facial nerve
N+Part.II+N	bur tapered fissure, shovel-shaped teeth, bit-shaped chisel, ball-shaped bur, bit-shaped chisel, knife-shaped chisel, lancet-shaped incisor
N+Part.II+N+N	beak-shaped crown forceps, bayonet-shaped dental explorer

У дослідженій термінології субстантивна модель N є домінуючою. Споконвіку англійськими прикладами метафоричної моделі N є наступні терміни: *anvil* (ковадло), *bed* (ложе), *brainpan* (череп), *dog-teeth* (ікло), *eyeball* (очне яблуко), *shell* (вушна раковина), *skull* (череп), *spur* (шип). Реалізацією моделі N в термінах, асимільованих запозичень з класичних мов, є наступні метафори: *anchorage* (опорна частина), *attic* (над барабанна кишеня), *canine* (ікло), *caseation* (сирнистий розпад), *contamination* (контамінація), *cuspid* (ікло), *fenestration* (фенестрація), *fontanelles* (джерельця), *fornicolumn* (стовп

зводу), *mantle* (кора головного мозку), *olive* (олива), *охусерhaly* (баитовий череп). Прикладами термінів, побудованих по структурній моделі N і запозичених з інших мов є наступні одиниці: *attack* (напад), *bur* (бур), *calotte* (верхня частина склепіння черепа), *cascade* (каскад), *cherubism* (херувізм), *kleblattschadel* (череп у вигляді листка конюшини), *perleche* (заїда).

Переважна більшість термінів-словосполучень будується за регулярною моделлю. Найпоширенішою структурою для англійського метафоричного терміну в медичній терміносистемі є двокомпонентна модель N+N і Adj.+N.

Рис. 1

Аналізуючи терміни за моделями їх організації, ми дійшли до наступних висновків. З проаналізованих нами 191 метафоричних термінів медицини, серед субстантивних моделей можна помітити таке процентне співвідношення: модель N складає 32% від загальної кількості, N+N - 21%, N's+N - 2%, N+of+N - 5%, N+of+N's+N - 0,5%. Серед ад'єктивних моделей, модель Adj+N - 17%, N+Adj - 5%, Part I+N - 2%, Part II+N - 1%. Та серед субстантивно-ад'єктивних моделей: N+N+N - 7%, N+of+N+N - 1%, Adj+N+N

– 2,5%, Adj+N+N+N - 0,5%, Adj+Adj+N - 1,5%, N+of+Adj+N – 0,5%, N+PartII+N – 1%, N+PartII+N+N – 0,5%.

3.5 Синонімія в метафоричних термінах

Формування будь-якої термінології пов'язано з різними способами номінації, різними науковими парадигмами, школами і напрямками, характеризуються своїми традиціями і підходами в різні періоди розвитку певної галузі знання. Це зумовлює появу синонімії, якої не уникла і медична термінологія. Наше дослідження підтвердило той факт, що коли яке-небудь поняття в межах однієї області медицини отримує кілька термінологічних позначень, виникає внутрішньогалузева термінологічна синонімія, наприклад, *surgery field = operating field*.

Кількість внутрішньогалузевих термінологічних синонімів в медицині не скорочується, а в нових розвиваються областях зростає. Наприклад, в новій галузі медицини - імплантології, термінологія перебуває на ранньому етапі розвитку, так як сама наука стала бурхливо розвиватися з середини 60-х років ХХ століття. З кожним роком збільшується кількість публікованих у цій галузі наукових і експериментальних робіт. При цьому відсутність єдиної термінології створює невиправдані складнощі в роботі не тільки початківців, але і досвідчених фахівців, а також ускладнює адекватне взаєморозуміння між спеціалістами, в тому числі і на міжнародному рівні, і гальмує впровадження нових досягнень. Медицина розвивається в даний час як комплексна міждисциплінарна наука, її термінологічний корпус, в тому числі і пласт метафоричних термінів, поповнюється термінами з нових областей знання. У зв'язку з цим з'являються нові синоніми, які використовуються поряд з вже існуючими. Наприклад, *tubed flap - Filatov flap* (трубчастий клапоть - стебло Філатова); *onepart implant - one-stage implant* (нерозбірний імплантат).

Вивчаючи явище синонімії в сучасній англійській медичній термінології невелика кількість термінів-метафор синонімів не мають. Кількість термінів у синонімічного ряду становить від двох до семи, наприклад, *baby tooth - milk tooth* (молочний зуб), *caseation - caseification - curdy pus - caseous degeneration - cheesy necrosis - caseous necrosis – caseation necrosis* (сирнистий некроз). Прикладами термінів-метафор, які не мають синонімів, є наступні одиниці: *alligator forceps* (щипці алігатор), *anastomosis* (співустя), *anchor splint* (назубна шина з петлями), *attack* (напад), *bayonet-shaped dental explorer* (зубний зонд), *beak-shaped crown forceps* (клювовидні щипці), *blade-vent implant* (лезоподібний імплантат), *brain stem* (стовбур мозку), *bridle suture* (взудечний шов), *butterfly dressing* (пов'язка у вигляді метелика).

Існує велика кількість класифікацій синонімів, серед яких розрізняються два основних підходи: семантичний і стилістичний. В роботі використовується семантичний підхід до термінологічного матеріалу, який являє собою лексичний пласт мови. Семантична сутність синонімії пов'язана або з еквівалентністю всього обсягу значень термінологічних одиниць, окремих їх значень або співпадаючих елементів значень. Це стало для нас підставою розрізнення повній (абсолютної) і часткової (відносної) синонімії.

У досліджуваній терміносистемі ми розмежували поняття варіативності і синонімії. Основною ознакою термінологічних синонімів є наявність у їхній семантичній структурі не тільки близьких або навіть тотожних значень, але і різних значень, які відрізняють даний термін від інших термінів, що характеризують той самий предмет або явище. Основним ознакою термінологічних варіантів є абсолютна тотожність їх семантичної структури при розходженні структурних (графічних) елементів.

Прикладами повної синонімії, є синонімічні ряди, які складаються з двох-трьох одиниць, з яких виділяється велика метафора і відповідний їй синонім.

Прикладами часткової синонімії, є синонімічні ряди, які складаються з двох-п'яти одиниць, з яких виділяється велика метафора і відповідні їй синоніми.

У медичній термінології традиційно використовується греко-латинська синонімія, коли одне і те ж поняття позначається термінами або терміноелементами грецького або латинського походження, тобто грецизми, які синонімують з латинізмами. Наприклад, (лат.) *palatum fissum* - (грец.) *urinoschisis* (уцелина твердого піднебіння), (лат.-грец.) *caliculus ophthalmicus* - (лат.-англ.) *ocular cup* (очний келих), (лат.) *corpus vitreum* - (греко-англ.) *hyaloid body* (склоподібне тіло).

Частим явищем для медичних термінів є синонімія запозичених і загальних термінів, наприклад, (англ.) *sickled-shaped cell* - (лат.) *crescenic cell* (серповидна клітина), (лат.) *corpus oculi* - (лат.-англ.) *bulb of eye* (очне яблуко), (лат.) *dens caninus* - (англ.) *dog teeth* (ікло), (лат.) *faces bovine* - (анг.-лат.) *cow face* («бичаче» обличчя), (лат.) *lingua plicata* - (англ.) *furrowed tongue* (борозенчастий язик), (лат.) *collum dentis* - (англ.) *neck of a tooth* (шийка зуба), (лат.) *calvaria* - (англ.) *skull, cap* (череп), (лат.) *calcar* - (англ.) *spur* (пташина шпора), (лат.) *ala cristae galli* - (англ.) *wing of the cock's comb* (крило півнячого гребня).

Серед власне англійських термінів теж зустрічаються синоніми: *milk tooth* - *baby tooth* (молочний зуб), *cheesy necrosis* - *curdy pus* (некроз сирнистий).

Висновки до 3 розділу

Концептуальний аналіз метафоричних термінів виявив домінантність антропоморфної моделі. Провідною моделлю в антропоморфній метафорі є модель «людина». Джерелами формування антропоморфної метафори є біологічні характеристики людей, назви частин тіла і властивостей живого організму.

Велике місце серед антропоморфних метафор займає модель «споруд і їх частин», сформована на основі будівельної та архітектурної термінології. В даній метафоричній моделі здійснюється перенесення за формою і функції в галузі джерела (будівельна справа і архітектура) в область мети (медицина).

Провідною моделлю в неантропоморфній метафорі є модель «фауна». Джерелами формування зооморфної метафоричної моделі є частини тіла тварини, поведінка і зовнішній вигляд тварини. Зооморфна метафора являє собою глибинний пласт в медичній термінології, так як використовується для опису патології, болісних станів, хірургічних маніпуляцій та інструментарію.

Велике місце у неантропоморфній метафорі займає модель «флора». Рослинні метафори відображають як концепт «анатомічний об'єкт та його ознаки в нормі», так і концепт «відхилення від норми, захворювання». На відміну від інших метафоричних моделей модель «флора» поліфункціональна, тобто може брати участь у формуванні інших моделей («їжа», «колір» тощо) і не передбачає суворих обмежень в межах однієї моделі.

Домінуючим структурним утворенням в дослідженій термінології є однокомпонентні термінологічні одиниці, утворені по субстантивній моделі N. Далі, найбільш активною є ад'єктивна модель в наступних мовних реалізаціях: Adj.+N; N+Adj. Ведуча в ад'єктивній моделі є модель Adj.+N, об'єктивована асимільованими запозиченими термінами-метафорами класичного (греко-латинського) походження. У медичній термінології

використовується греко-латинська синонімія, синонімія запозичених і загальних термінів та серед власне англійських термінів.

ВИСНОВКИ

На підставі розглянутого теоретичного матеріалу з англійської медичної термінології, було встановлено наступне. Метафорична номінація – це створення найменування на основі якоїсь подібності за формою, кольором, величиною і так далі, позначуваної реалії з вже поійменованою. Метафора є механізмом, за допомогою якого абстрактні поняття осмислюються в конкретних термінах. Дослідники розрізняють онтологічні, орієнтаційні та концептуальні метафори.

Терміни-метафори – це терміни, які виникають на основі подібності об'єктів, що належать до різних концептуальних областей та в результаті актуалізації виділених шляхом переосмислення асоціативних зв'язків.

Розглянувши корпус метафоричних термінів в англійській терміносистемі медицини за їх етимологічним складом, було виявлено суто латинські метафоричні терміни, в основному в анатомічній термінології, суто грецькі (латинізований грецький), суто латино-грецькі. Пласт гібридів складається з наступних груп: латино-англійські терміни-метафори, греко-англійські метафоричні одиниці, англо-латинські і англо-грецькі метафоричні терміни. Асимільовані поділяються на чотири групи запозичень: латино-латинська, греко-грецька, греко-латинська і латино-грецька. Нечисленну групу становлять терміни-метафори, в яких використовується одне мовне джерело, з якого відбувається запозичення. Можна помітити запозичення з давньоєврейської, французької, німецької та африканської мов.

Нами було визначено основні області-джерела термінів метафор. Центром медичної терміносистеми є греко-латинський фонд. Основним пластом його є чисто латинські термін, які не зазнали ні фонетичних, ні морфологічних змін, далі йдуть запозичені терміни греко-латинського походження і терміни, штучно створені для нових понять і реалій з греко-латинських терміноелементів за правилами і зразкам античного

термінотворення і найбільш віддалені від греко-латинського фонду є змішані інтернаціонально-національні одиниці.

Серед областей-джерел метафоричного термінотворення особливе місце займає синонімія. Її формально-структурне варіювання складається з фонетичних, акцентні, морфологічних та графічних варіантів. Окремим видом варіювання з власними підтипами - афіксальним, композитним та синтаксичним.

В практичній частині дослідження ми приділили увагу побудові метафоричних моделей медичної терміносистеми.

За допомогою концептуального аналізу нами було виявлено домінантність антропоморфної моделі, з провідною моделлю «людина». Ведучою моделлю неантропоморфної спрямованості є модель «фауна». Джерелами формування зооморфної метафоричної моделі є частини тіла тварини, поведінка і зовнішній вигляд тварини.

Серед структурних утворень в англійській медичній термінології нами було виділено процентне співвідношення використання різних метафоричних моделей термінотворення. Метафоричні моделі поділяються на субстантивні, ад'єктивні та субстантивно-ад'єктивні.

Найбільш численною з усіх моделей виявилася модель N, вона складає 32% від загальної кількості, за нею йде модель N+N - 21% та Adj+N – 17%.

Таким чином мета і задачі нашого дослідження були досягнуті. Перспективи подальшого дослідження проблеми ми бачимо у більш детальному аналізі структурних моделей утворення метафоричних термінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю.Д. Апресян. - М.: Наука, 1974. - 368 с.
2. Бабкин А. М. Русская фразеология / А.М. Бабкин. - Л.: Лироком, 1970. - 263 с.
3. Будагов Р. А. История слов в истории общества / Р. А. Будагов. – М.: Наука, 1971. - 270 с.
4. Буковская Л. В. Коннотативность терминов как текстологическая проблема (на материале англоязычного терминоведения): автореф. дис. канд. филол. наук / Л.В.Буковская. - М.: Изд-во МГУ, 1988. - 23 с.
5. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Наука, 1953. – С. 154.
6. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г.О. Винокур // В.А. Татаринов. История отечественного терминоведения: очерк и хрестоматия. - М.: Московский лицей, 1994. - С. 218- 284.
7. Володина М. Н. Когнитивно-информационная природа термина (на материале терминологии средств массовой информации) / М.Н. Володина. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000. - 128 с.
8. Высоцкая Т. Н. Номинация технических артефактов в системном и когнитивно-ономасиологическом аспектах (на материале русских терминов горной промышленности) : дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Русский язык» / Т. Н. Высоцкая – Днепропетровск, 2014. – 219 с.
9. Головин Б. Н. О некоторых проблемах изучения терминов / Б. Н. Головин // Семантические проблемы языков науки, терминологии и информатики. – М.: Изд-во МГУ, 1971. - 4.1. - С. 64-67.
10. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В.П. Даниленко. - М.: Наука, 1977. – 246 с.

11. Дроздова Т. В. Проблемы понимания научного текста (англоязычные экономические тексты) / Т.В. Дроздова. - Астрахань: Изд-во АГТУ, 2003. - 224 с.
12. Дудецкая С. Г. Функционирование метафорических терминов подъязыка стоматологии и черепно-челюстно-лицевой хирургии в английском и русском языках / С. Г. Дудецкая // Вопросы когнитивной лингвистики. - Тамбов: Ин-т языкознания РАН, ТГУ, - 2004. – № 2-3. – С. 60-67.
13. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г.В. Колшанский. – М: Наука, 1975. - С.78-79.
14. Комарова З. И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / З.И. Комарова. - Свердловск: Изд-во Уральск, ун-та, 1991. - 156 с.
15. Крысин Л. И. Иноязычные слова в современном русском языке / Л. И. Крысин. - М., 1968, - 206 с.
16. Кубрякова, Е.С. Введение. Проблемы представления знаний в языке / Е. С. Кубрякова // Структуры представления знаний в языке. - М.: ИНИОИ РАИ, 1994. - С. 5-32.
17. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е.С. Кубрякова. – М.: Наука, 1981. - 200 с.
18. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова // Рос. Академия наук. Институт языкознания. - Сер. Язык. Семиотика. Культура. - М.: Языки славянской культуры, 2004. - 560 с.
19. Лапиня Э. А. Метафоры в теории микроэлектроники (на материале английского языка) / Э. А. Лапиня // Метафора в языке и тексте. - М.: Наука, 1988. - С. 134-145.
20. Лейчик В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структуры / В. М. Лейчик. - М.: КамКнига, 2006. - 256 с

21. Леонтьев А. Н. Деятельность и сознание / А. А. Леонтьев // Вопросы философии. - 1972. - № 12. - С. 134.
22. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. - М.: Советская энциклопедия, 1990. - 685 с.
23. Липилина Л. А. Когнитивные аспекты семантики метафорических инноваций: автореф. дис. канд. филол. наук / Л. А. Липилина. - М.: Наука 1998. - 24 с.
24. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии (вопросы теории и методики) / Д.С. Лотте. - М.: Изд-во АН СССР, 1961. - 158 с.
25. МакКормак, Э. Когнитивная теория метафоры / Э. МакКормак // Теория метафоры. - М., 1990. - С. 358-386.
26. Новодранова В. Ф. Процессы редукции в объективации концептов / В. Ф. Новодранова // Язык и действительность: Сборник научных трудов памяти В.Г. Гака. М.: ЛЕНАНД, 2007. -С. 389-392.
27. Ольшки Л. История научной литературы на новых языках / Л. Ольшки. - Т. 3. М.-Л.: Наука, 1933. - 294 с.
28. Ортега-и-Гассет, Х. Две великие метафоры / Х. Ортега-и-Гассет // Теория метафоры. - М.: Наука, 1990. - С. 68-82.
29. Руководство по хирургической стоматологии и челюстно-лицевой хирургии: в 2-х томах. / Под ред. В.М. Безрукова, Т. Г. Робустовой. - М.: Медицина, 2000. – 776 с.
30. Суперанская А. В. Терминология и номенклатура / А. В. Суперанская // Проблематика определений терминов в языках разных типов. - Л: Наука, 1976. - С. 73-83.
31. Уфимцева А. А. Лингвистическая сущность и аспекты номинации / А. А. Уфимцева // Языковая номинация: Общие вопросы. - М., 1977. - С. 92- 93.
32. Харитончик З. А. Теория номинации сегодня и вчера / З. А. Харитончик // Языковая номинация. Тезисы докладов международной

научной конференции, Минск. 25-26 июня 1996 г. / Минск: МГЛУ, 1996. - С. 24-25.

33. Шелов С. Д. Определение терминов и понятийная структура терминологии / С. Д. Шелов. - СПб.: Изд-во СПб. Ун-та, 1998. - 234 с

34. Шмелев Д. Н. Введение / Д. Н. Шмелев // Способы номинации в современном русском языке. – М: Наука, 1982. - С. 4-5.

35. Boyd R. Metaphor and Theory Change: What is "Metaphor" a Metaphor for? / R. Boyd // Metaphor and Thought/ R. Boyd – Cambridge.: Cambridge University Press, 1980.- P. 356-408.

36. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lakoff// Metaphor and Thought. Second edition. / Ed-d by Ortony A. – New York: Cambridge University Press, 1993. - P. 202-251.

37. Lipka L. Words, metaphors and cognition: A bridge between domains / L. Lipka // Words: Proceedings of an International Symposium, Lund, 25-30 August 1995 / Ed-d. by J. Svartvik. - Kungl. Vitterhets Historie och Antikviets Akademien. – Konferenser 36. - Stockholm, 1996. - P. 49-71.

38. MacCormac E. R. A cognitive theory of metaphor / E. R. MacCormac. - Cambridge (Mass.) The MIT Press. – London (England), 1985.-254 p.

39. Reddy M. J. The conduit metaphor - a case of frame conflict in our language about language// Metaphor and Thought / M. J. Reddy. - Cambridge: Cambridge University Press, 1979. -P. 284-324.

40. Stedman's concise medical dictionary for the health professions: illustrated. - 4* ed / editor, John H. Dirckx, 2001. - 1080 p.

41. Sweetser E. From etymology to pragmatics: metaphorical and cultural aspects of semantic structure / E. Sweetser. - Cambridge: Cambridge University Press, 1990. - 174 p.

42. Turner M. Reading minds: the Study of English in the age cognitive science / M. Turner - Princeton, New York: Princeton University Press, 1991.- 298 p.

43. Turner M. Metaphor, Metonymy and Binding / M. Turner // Metonymy and Metaphor. – Mouton de Gruyter, 1998. – P. 103-104.
44. Turner M. Reading minds: The Study of English in the age of cognitive science / M. Turner. – Princeton, NY: Princeton University Press, 1991. – 298 p.
45. Turner M. Conceptual Integration Networks / M. Turner. – Cognitive Science, 1998. – 22. – P. 133-187.
46. Ungerer F. An introduction to cognitive linguistics / F. Ungerer. – L.: Oxford University Press, 1996. – 306 p.
47. Verbrugge R. R. Transformation of knowing: A realist view of metaphor / R.R. Verbrugge // Cognition and Figurative language / R. R. Verbrugge. – Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1980. – P.87-126.
48. Webster's Third International Dictionary of the English Language with Seven Language Dictionary. – Encyclopedia Britannica, Inc. – 1993. – 3136 p.
49. Wilden A. System and Structure / A. Wilden // Essays in Communication and Exchange. – NY: Tavistock Publications, 1980. – 273 p.
50. Wormeli R. Metaphors and Analogies: Power Tools for Teaching Any Subject / R. Wormeli. – L.: Stenhouse Publishers, 2009. – 184 p.

Англо-український міні-словник медичних термінів

№	Англійські медичні терміни	Переклад
1.	<i>abutment</i>	абатмент
2.	<i>accordion graft</i>	акордеонний трансплантан
3.	<i>Adam's apple</i>	Адамове яблуко
4.	<i>alligator forceps</i>	довгі щипці
5.	<i>amygdaloideum</i>	мигдалеподібне ядро
6.	<i>air dressing wound</i>	відкрита рана
7.	<i>ala cristae galli</i>	крило півнячого гребня
8.	<i>ala of nose</i>	крило носа
9.	<i>Ammon horn</i>	Аммонів ріг
10.	<i>anchor</i>	анкер (якірне кріплення)
11.	<i>anchor implant</i>	якірний імплантат
12.	<i>anchor splint</i>	назубна шина
13.	<i>anterior occlusion</i>	передній прикус
14.	<i>anthrax</i>	сибірська виразка
15.	<i>arch bar</i>	назубна металева шина
16.	<i>arachnoidea</i>	павутинна мозкова оболонка
17.	<i>area of the facial nerve</i>	поле лицьового нерву
18.	<i>back of the tongue</i>	спинка язика
19.	<i>bacterial plaque</i>	мікробний наліт
20.	<i>ball and socket abutment</i>	кільцевидний абатмент
21.	<i>ball-shaped bur</i>	кулястий бур
22.	<i>bayonet-shaped dental explorer</i>	штиковий зубний зонд
23.	<i>bifid tongue</i>	подвійний язик

24.	<i>bipedicle flap</i>	клапоть на двох ніжках
25.	<i>bird face</i>	пташине обличчя
26.	<i>bit-shaped chisel</i>	долотоподібний штихель
27.	<i>blade implant</i>	імплантат лезовий
28.	<i>bone trap</i>	кісткова пастка
29.	<i>braces orthodontic</i>	ортодонтичний брекет
30.	<i>brachium conjunctivum cerebelli</i>	верхня ніжка мозочка
31.	<i>brachium pontis</i>	середня мозкова ніжка
32.	<i>brainpan</i>	череп
33.	<i>breast pang</i>	стенокардія
34.	<i>bridle suture</i>	вездечковий шов
35.	<i>bridgework</i>	мостоподібний протез
36.	<i>bulb of eyeball</i>	очне яблуко
37.	<i>bullet bur</i>	бур кулеподібний
38.	<i>bursa pharyngea</i>	глоткова сумка
39.	<i>canal</i>	канал
40.	<i>cancer</i>	рак
41.	<i>canine tooth</i>	ікло
42.	<i>capeline bandage</i>	шапка Гіппократа
43.	<i>carcinoma</i>	карцинома
44.	<i>carotid artery</i>	сонна артерія
45.	<i>carp mouth</i>	рот карпа
46.	<i>caseation necrosis</i>	сирнистий некроз
47.	<i>caseous necrosis</i>	сухий некроз
48.	<i>cat cry syndrome</i>	синдром котячого крику

49.	<i>cat's eye syndrome</i>	синдром «котячих» зіниць
50.	<i>caviar lesion</i>	під'язиковий варикозний вузол, у вигляді ікринки
51.	<i>chalazion</i>	халязіон
52.	<i>cherubism</i>	херувізм
53.	<i>chessboard grafting</i>	пересадка шкіри методом «шахової дошки»
54.	<i>chisel strait</i>	пряме долото
55.	<i>clava olfactoria</i>	нюхова булава
56.	<i>cleft lip</i>	хейлосхізис
57.	<i>climax</i>	розпал, пік хвороби
58.	<i>closed bite</i>	закритий прикус
59.	<i>cochlear labyrinth</i>	равликовий лабіринт
60.	<i>collar incision</i>	комірний розріз
61.	<i>commissura hippocampi</i>	спайка зводу
62.	<i>conarium</i>	залоза внутрішньої секреції
63.	<i>concha</i>	вушна раковина
64.	<i>corona radiate</i>	променистий вінець
65.	<i>coronal suture</i>	вінцевий шов

66.	<i>cow-horn beak forceps</i>	щипці для видалення нижніх молярів, зігнуті у вигляді коров'ячого рогу
67.	<i>crocodile tears syndrom</i>	синдром «крокодилячих» сліз
68.	<i>crocodile tongue</i>	крокодилячий язик
69.	<i>crow bill</i>	«козяча ніжка»
70.	<i>dead pulp</i>	мертва пульпа
71.	<i>dead space</i>	«мертвий» простір
72.	<i>dental plaque</i>	зубна бляшка
73.	<i>dentistry</i>	стоматологія
74.	<i>digital impressions</i>	пальцеві вдавлення
75.	<i>diseased</i>	хворобливий
76.	<i>diving goiter</i>	пірнаючий зуб
77.	<i>doll's eye symptom</i>	симптом лялькових очей
78.	<i>double-blind placebo</i>	подвійне «сліпе» плацебо
79.	<i>drug</i>	ліки
80.	<i>drum membrane</i>	барабанна перетинка
81.	<i>egg bur</i>	яйцеподібний бур
82.	<i>element male</i>	чоловічий елемент
83.	<i>encephalon</i>	головний мозок
84.	<i>ethmoidal labyrinth</i>	лабіринт гратчастої кістки
85.	<i>eye-ball</i>	очне яблуко
86.	<i>eye tooth</i>	око зуба
87.	<i>face-lift</i>	підтяжка обличчя

88.	<i>female element</i>	жіночий елемент
89.	<i>filiform bougie</i>	ниткоподібний буж
90.	<i>foramen cecum linguae</i>	сліпий отвір язика
91.	<i>frenulum linguae</i>	вездечка язика
92.	<i>galea aponeurotica</i>	сухожильний шолом
93.	<i>geographical skull</i>	географічний череп
94.	<i>German measles</i>	німецька кір
95.	<i>glover's suture</i>	кушнірський шов
96.	<i>granny knot</i>	бабин вузол
97.	<i>gray matter</i>	сіра речовина
98.	<i>groove of the crus of the helix</i>	борозна ніжки завитка
99.	<i>guillotine</i>	гільйотина
100	<i>hair bulb</i>	волосяна цибулина
101	<i>happy-puppet syndrome</i>	синдром щасливої ляльки
102	<i>hare lip</i>	«заяча губа»
103	<i>healing cap</i>	формувавч ясен
104	<i>hippocampus</i>	гіпокамп
105	<i>hydrops sacci lacrimalis</i>	водянка сльозового мішку
106	<i>incus</i>	ковадлю
107	<i>inferior medullary velum</i>	нижній мозковий парус
108	<i>inflammation</i>	запалення
109	<i>implant</i>	імплант
110	<i>killing the nerve</i>	девіталізація пульпи зуба
111	<i>kiss of life</i>	штучна вентиляція легень
112	<i>labyrinth</i>	лабіринт

113	<i>lacrimal lake</i>	слізне озеро
114	<i>lancet</i>	скальпель-спис
115	<i>lancinating</i>	гострий, стріляючий
116	<i>leonine face</i>	«левине» обличчя
117	<i>leukaemia</i>	лейкемія
118	<i>mantle</i>	кора головного мозку
119	<i>mappy tongue</i>	географічний язик
120	<i>mask-like face</i>	маскоподібне обличчя
121	<i>matchstick graft</i>	трансплантат у вигляді «в'язанки хмизу»
122	<i>mattress suture</i>	матрацний шов
123	<i>maxillary tuberosity</i>	бугор верхньої щелепи
124	<i>meninges</i>	оболонки мозку
125	<i>milk dentition</i>	прорізування молочних зубів
126	<i>milk occlusion, occlusio lacteal</i>	молочний прикус
127	<i>milk tooth</i>	молочний зуб
128	<i>molars in the shape of mulberries</i>	моляри у вигляді тутових ягід
129	<i>morbus gallicus</i>	сифіліс
130	<i>mouth floor</i>	дно порожнини рота
131	<i>mycosis fungoides</i>	грибоподібний мікоз
132	<i>nasal floor</i>	носова перегородка
133	<i>neck of a tooth</i>	шийка зуба
134	<i>neck of the condyloid process of the lower jaw</i>	шийка нижньої щелепи
135	<i>needle bur</i>	голкоподібний бур
136	<i>nerve-pain</i>	нервові болі
137	<i>onepart implant</i>	нерозбірний імплантат
138	<i>Olympian forehead</i>	Олімпійський лоб

139	<i>open bite</i>	відкритий прикус
140	<i>orthopaedia</i>	ортопедія
141	<i>palatoschisis</i>	«вовча» паша
142	<i>pallium</i>	кора головного мозку
143	<i>pathology</i>	патологія
144	<i>peel of lemon</i>	«лимонна кірка»
145	<i>phagocytus</i>	фагоцит
146	<i>pilot drill</i>	бур-пілот
147	<i>pins and needles</i>	поколювання
148	<i>pneumonia.</i>	запалення легенів
149	<i>pedicle flap</i>	клапоть на ніжці
150	<i>post stamp grafting</i>	пересадка шкіри методом «поштових марок
151	<i>posterior occlusion</i>	задній прикус
152	<i>prosthetics</i>	протезування
153	<i>raspberry tongue</i>	малиновий язик
154	<i>raphe</i>	шов
155	<i>ratchet</i>	ключ-тріскачка
156	<i>remedy</i>	виправлення
157	<i>replantation</i>	реплантація
158	<i>risus caninus</i>	собачий оскал
159	<i>roof of skull</i>	склепіння черепа
160	<i>root canal of a tooth</i>	канал кореня зуба
161	<i>rubella</i>	краснуха
162	<i>satyr ear</i>	вухо сатира
163	<i>sphenoidal fontanel</i>	клиновидне джерельце
164	<i>sign</i>	ознака
165	<i>silent area</i>	німа зона
166	<i>sleep parasomnia</i>	спляча парасомнія

167	<i>smoker's cancer</i>	рак курців
168	<i>smoker's tongue</i>	язик курця
169	<i>smoker's patches</i>	лейкоплакія
170	<i>spasmodic winking</i>	тонічний блефароспазм
171	<i>sphenoidal fontanel</i>	клиновидне джерельце
172	<i>stomatitis fumantium</i>	стоматит курців
173	<i>sty</i>	ячмінь
174	<i>superinfection</i>	суперінфекція
175	<i>surgical intervention</i>	хірургічне втручання
176	<i>symptom</i>	симпом
177	<i>system</i>	система
178	<i>temporal pole</i>	полюс головного мозку
179	<i>tracheal wall</i>	стінка трахеї
180	<i>tracheal window</i>	трахеальний доступ
181	<i>transplantation</i>	трансплантація
182	<i>tubercle of the saddle</i>	горбок турецького сідла
183	<i>tubed flap</i>	трубчастий клапоть
184	<i>turban tumor</i>	доброякісна пухлина
185	<i>Turkish saddle</i>	турецьке сідло
186	<i>ugly duckling stage</i>	стадія «гідкого каченяти»
187	<i>venous lake</i>	венозне «озерце»
188	<i>wandering cell</i>	блукаюча клітина
189	<i>wisdom tooth</i>	зуб мудрості
190	<i>white blood cell</i>	біла кров'яна клітина

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 73 с., 50 джерел.

Об'єктом дослідження є англomовна терміносистема медичної галузі.

Метою дослідження є розгляд метафоричного термінотворення в англomовній терміносистемі медицини.

Методи дослідження включають в себе компонентний, аналітичний, етимологічний та дистрибутивний аналіз.

У передмові описується стан проблеми, завдання, які повинні бути виконані для досягнення мети дослідження.

У теоретичному розділі представлений опис специфіки англійської номінації та метафоризації як виду термінологічної номінації .

У практичному розділі представлений компонентний та етимологічний аналіз англomовних термінів-метафор.

Актуальність дослідження визначається тим фактом, що на сучасному етапі розвитку лінгвістики, що характеризується антропоцентризмом, нову інтерпретацію отримує поняття «метафора». У дослідженнях, присвячених проблемі метафори, підкреслюється її важлива роль в побудові концептуальної і вербальної системи людини, її активну участь в категоризації навколишнього світу, процесах мислення і сприйняття. .

Практичне значення дослідження полягає в систематизації та тлумаченні корпусу англomовних термінів-метафор медицини і в можливості застосування результатів дослідження при читанні лекцій і проведенні семінарів з загального мовознавства та прикладної термінознавства, по лексикології та стилістиці, з теорії та практики лексикографії та перекладу. Крім того, матеріали дослідження можуть бути використані у викладанні англійської мови на факультетах медичних вузів. .

Ключові слова: ТЕРМІНОЛОГІЯ, МЕТАФОРА, МЕТАФОРИЗАЦІЯ, ТЕРМІНИ-МЕТАФОРИ, СИНОНІМІЯ, ЕТИМОЛОГІЯ.

SUMMARY

Diploma paper: 73 p., 50 sources.

The object of the research is English term system of Medicine.

The aim of the research is to describe the specifics of metaphorical term formation.

Methods of the research are represented by component, analytical, distributive, and etymological analyses.

The foreword describes the state of the problem, the tasks which are to be executed to achieve the aim of the research.

The theoretical section shows the description of specifics of English nomination and metaphorization as a type of terminological nomination.

The practical section represents the structural and etymological analysis of English term-metaphors in the field of medicine.

The topicality of the research is determined by the fact that at the present stage of development of linguistics, characterized by anthropocentrism, that is, the consideration of linguistic phenomena in relation to human, its activities and thinking, a new interpretation of the concept of "metaphor" is developed. The research is devoted to the problem of metaphor; its important role in the construction of conceptual and verbal system of human is highlighted, its active participation in the categorization of the world, the processes of thinking and perception is described.

The practical value of the study is the systematization and interpretation of the corpus of English terms-metaphors of medicine, which are used by specialists in this field, as well as the possibility of using the results of the study in lectures and seminars on General Linguistics and Terminology, Lexicology and Stylistics, Theory and Practice of Lexicography and Translation. In addition, the materials can be used in teaching English at medical faculties.

Key words: TERMINOLOGY, METAPHOR, METAPHORIZATION, TERMS-METAPHORS, SYNONYMY, ETYMOLOGY.